

PROSJEKT TRYGG OPPVEKST 2003-05

Et samarbeidsprosjekt mellom Østnorsk
kompetansesenter for rus- og
avhengighetsspørsmål, IOGTs
Juniorforbund og Høgskolen i Østfold

EVALUERING
September 2005

Ulf Dahl

**Høgskolen i Østfold
Arbeidsrapport 2006:1**

Online-versjon (pdf)

Utgivelsessted: Halden

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Høgskolen i Østfold har en godkjenningsordning for publikasjoner som skal gis ut i Høgskolens Rapport- og Arbeidsrapportserier.

Høgskolen i Østfold. Arbeidsrapport 2006:1

© Forfatteren/Høgskolen i Østfold

ISBN: 82-7825-182-7

ISSN: 1503-6677

**”Ungdom eksperimenterer
først og fremst med livsstiler -
ikke med rusmidler,
og de kjemper om verdens mest
begrensede ressurs:
OPPMERKSOMHET”**

(Bjarne Bøe)

Innhold

1. Innledning	5
1.1 Modningsprogrammet Trygg Oppvekst	6
1.2. Prøveprosjektet: omfang og deltakelse	8
2. Opplevelsesposisjoner	9
2.1 Deltaker	9
2.2 Utøver	10
2.3 Observatør	10
3. Evalueringsmetoder	10
3.1 Intervjuer	11
3.2 Loggbok	13
3.3 Spørreskjema	13
3.4 Metodiske betraktninger	14
3.5 Hypoteser	15
4. Tendenser og resultater	16
4.1 Deltakerne	16
4.1.1 Livskvalitetsundersøkelse blant de unge	16
4.1.2 Intervjuer blant de unge	19
4.2 Utøverne	20
4.2.1 Opplæringen av prosessledere	20
4.2.2 Prosessledernes erfaringer med gjennomføringen av programmet	21
4.3 Observatørene	24
4.3.1 Foreldrene	24
4.3.2 Skolelederne	25
5. Organisering og økonomi	26
5.1 Organisering	26
5.2 Økonomi	27
6. Programforbedringer	29
7. Konklusjoner og anbefalinger	30
Kilder	34
Vedlegg	35

1. Innledning

Trygg Oppvekst har gått en lang vei fram mot det det er i dag. IOGTs Juniorforbund og Høgskolen i Østfold har begge gjennom en årrekke vært opptatt av situasjonen til barn av misbrukere. Den faglige interessen har i stor grad vært knyttet til Arnold Lexander i Juniorforbundet og Ulf Dahl ved avdeling for helse- og sosialfag på Høgskolen i Østfold.

På midten av 90-tallet ble Lexander engasjert av Juniorforbundet for å utvikle et prosjekt rundt denne tematikken. Det ble opprettet en styringsgruppe og laget en samarbeidsavtale mellom organisasjonen og høgskolen. Neste skritt var opprettelse av en faggruppe ved Høgskolen i Østfold. Her hadde man i noen år hatt en egen utdanning i rusproblematikk. Et vanskelig område innenfor dette feltet er barn av foreldre som har mistet kontrollen med bruk av rusmidler.

Faggruppen var sammensatt med både medisinsk, psykologisk, pedagogisk, sosiologisk og miljøarbeidskompetanse. Gruppen satte seg sammen for å se om man kunne lage et program som kunne bedre oppvekstvilkårene for disse barna. Man hadde kjennskap til en god del av det som inntil da eksisterte på dette feltet, men hadde ambisjoner om å lage noe som passet bedre inn i den norske virkeligheten.

Vi visste mye om disse barnas situasjon; de dårlige selvbildene, ensomheten, lojaliteten til foreldrene, den tapte barndommen og skylden og skammen knyttet til tabuer og navnløse opplevelser. Vi visste også hvor vanskelig det var å nå fram, å få kontakt og å få disse barna til å melde sine behov. (Hansen 1994, Goffman 2000, Killen 2000)

Samtidig var det åpenbart at samfunnsutviklingen har ført til at alle barn og unge er utsatt for sterke krav om vellykkethet, store mengder inntrykk som må sorteres fortløpende og stadige valg med vidtrekkende konsekvenser. Noen klarer dette dårlig. Vi ser en økende mengde psykiske problemer, mistriivsel og flukt gjennom blant annet bruk av rusmidler. (Evang 1990)

Etter hvert som faggruppen fikk samlet sine kunnskaper for å sette sammen et program, ble en ting stadig tydeligere: Mange av de behovene som den utsatte gruppen hadde, var allmenne behov som store deler av barne- og ungdomsgruppen også hadde. I en kaotisk og hurtigpulserende virkelighet blir det fort mangel på arenaer hvor man kan få språksatt fenomener i hverdagen, gyldiggjort opplevelser, avklart ulike misforståelser og få delt erfaringer og undringer i et inkluderende fellesskap.

Dette samsvarer godt med det vi alle har erfart: Mennesker som kan sette navn på viktige ting, som kan tenke, fungere sammen med andre og som har rimelig grei oversikt over sitt eget indre, kan også tåle mye. De kommer bedre gjennom kriser og utfordringer og blir sjelden avhengige av rusmidler. Basal trygghet øker sjansen for god livskvalitet. (Leira 2000, Falk 1999)

Dermed endret målsetningen seg. Fra å lage et program for en avgrenset gruppe, ble målet å lage et modningsprogram som kunne være nyttig for alle. Hovedfokus ligger på psykisk helse og livskvalitet. Den rusforebyggende delen kommer som en naturlig forlengelse av disse.

IOGTs Juniorforbund har vært sentral i prosjektdriften helt fra starten av. De har ivarettatt planlegging, økonomi, arbeidsgiveransvar og metodikkutprøving. I utviklingsperioden var Rusmiddeldirektoratet og Barne- og familiedepartementet gode støttespillere økonomisk. Uten deres bevilgninger og Juniorforbundets evner til å skaffe midler fra slike kilder, ville neppe Trygg Oppvekst sett dagens lys.

Fra 2003 har programmet gått fra utviklingsfase til pilotprosjekt. Østnorsk kompetansesenter for rus- og avhengighetsspørsmål har kommet inn som samarbeidspartner og finansieringsinstans. (www.tryggoppvekst.no)

Trygg Oppvekst er nå systematisk utprøvd i 6 kommuner i tidsrommet 2003 – 2005. Programmet er det samme som det som ble utviklet i samarbeid mellom Juniorforbundet og høghskolen. Første utgave var ferdig i 2000. I prosjektet denne evalueringen omfatter, ble det benyttet en revidert utgave fra 2002. (Dahl 2002)

Prosjektet er samtidig en utprøving av et samarbeid mellom en rekke instanser.

Her har en statlig høghskole med rus og avhengighet som spesialområde samarbeidet med en landsomfattende organisasjon med lang erfaring fra rusforebyggende arbeid. Disse har så i neste omgang samarbeidet med et statlig kompetansesenter med dobbeldiagnoser rus/psykiatri som spesialområde og en rekke kommuner med forpliktelser og behov i forhold til forebygging.

Utprøvingen er gjennomført som et samarbeidsprosjekt mellom Østnorsk Kompetansesenter, IOGTs Juniorforbund, Avdeling for helse- og sosialfag ved Høghskolen i Østfold og 6 kommuner i Oppland og Østfold

Evaluering og rapportering er gjort av Ulf Dahl ved Høghskolen i Østfold.

1.1 Modningsprogrammet Trygg Oppvekst

Trygg Oppvekst er et modningsprogram for unge mellom 12 og 14 år. Formålet med programmet er å bidra til en kompetanseheving blant barn og unge og deres foreldre for å oppnå en bedre mestring i hverdagen. (Brumoen, 2000)

Dette er i sin tur nært knyttet til samfunnets mål om å redusere fremvekst av antall risikopersoner i forhold til psykiske problemer og uhensiktsmessig atferd. (Fekjær 2004)

Vi vet at dagens moderne liv krever hyppige valg. For å kunne foreta et valg er det en forutsetning at man både kan se flere alternativer og kan reflektere over ulike løsninger. Tenkning krever ord og begreper. (Mead og Vaage 1998) Forutsetningen for utvikling av språk og begreper er at det finnes treningsarenaer for begrepsutviklingen.

Trygg Oppvekst samler unge i grupper hvor man tar opp en del sentrale temaer i ethvert menneskes liv. Dermed skapes det arenaer hvor unge får anledning til å:

- sette navn på viktige hendelser rundt seg
- reflektere over egen situasjon
- øke deltakelsen i eget liv
- forebedre kommunikasjonsferdighetene
- styrke familie og nettverksbånd

Trygg Oppvekst er bygget opp langs fire teoridimensjoner:

- en kognitiv dimensjon som ivaretar begrepsutvikling og navnsetting
- en sosial dimensjon med utgangspunkt i sosial konstruktivisme og fokus på sosialt gruppearbeid som metode
- en emosjonell dimensjon som vektlegger trygghet i gruppesammenhengen og bevisst ivaretagelse av prosesser som gir muligheter for bedre selvforståelse og selvomsorg
- en systemisk dimensjon som innebærer at det arbeides på flere områder samtidig, både på individ-, gruppe- og familienivå. (Mejlænder 2001, Heap 1998, Berge 2003, Black et. al. 2004, Bjerke og Svebak 1997, Klefbeck og Ogden 2003)

Over disse fire dimensjonene ligger en godt dokumentert kunnskap om at livet først blir godt å leve når mennesket opplever en følelse av sammenheng i tilværelsen. Denne følelsen av sammenheng kan oppstå når situasjonen oppleves som begripelig, meningsfull og håndterbar. (Antonovsky, 1991)

Trygg Oppvekst har en oppbygning som prøver å ivareta sentrale prinsipper for forebygging. Følgene av dette er at programmet legger stor vekt på:

- synlighet: Dette gjøres ved å benytte lokalt tilknyttede personer i programmet
- troverdighet: Dette innebærer involvering og likeverdig kommunikasjon
- varighet: Tiltak som skal virke må vare over tid, skippertak hjelper lite
- bredde: Bare fokus på for eksempel rusbruk eller mobbing er unaturlig, de ulike deler av tilværelsen henger sammen og må håndteres som en helhet. (Wilhelmsen 1996, Edwards 1994)

Arbeidsmåten i programmet er samtale i grupper på 6-8 unge over 8 samlinger à ca. 2 timer. Samtalene er temastyrt og tilrettelegges og ledes av to voksne. De voksne har gått gjennom en opplæring som prosessledere.

Undring, deling av historier, språksetting og felles refleksjon over temaene har overtatt for tradisjonell undervisning og instruksjon. (Lundby 1998)

Parallelt med gruppene arrangeres det egne treff for de unges foreldre. Disse treffene har også et strukturert innhold. Selv om formen kan ligne, er programmet ment som et pedagogisk utviklings- og modningsprogram, ikke et program rettet mot terapi og behandling.

Dersom det skulle dukke opp særskilte behov blant deltakere underveis, fanges dette opp av prosesslederne slik at man kan ta det opp i en individuell samtale etter gruppene. Hvis det er nødvendig, skal prosesslederne kunne koble til andre tilbud eller foreta henvisning videre til andre.

Disse temaene har ligget inne i programmet i prøveperioden:

- åpenhet og kommunikasjon
- tanker og følelser
- forsvarsmekanismer
- selvbilde, vennskap og identitet
- samliv og seksualitet
- rusbruk og avhengighet
- familie

Hvert av temaene er beregnet å skulle kunne gjennomføres i løpet av en samling, med unntak av temaet rus og avhengighet som går over to samlinger.

Prosesslederne bruker ulike virkemidler for å sette i gang diskusjonene og utforskningen av temaene. Det vanligste er historier, korte utdrag fra tekster, videoklipp eller rollespill. Manualen gir ikke ferdige opplegg for enhver anledning, men gir eksempler og legger vekt på at det som brukes bør "eies" av prosesslederne, at stoffet er deres eget og noe de selv kan stå inne for.

Temaene kan kortes inn eller utvides i omfang etter behov. Prosesslederne oppfordres til å "spille på øret", fange opp de unges interesser underveis og ikke stresse med å komme gjennom et fastspikret program. Man holder seg til temaet, og "kommer så langt som man kommer".

På foreldresamlingene tar man opp programmets temaer og arbeidsmåter, søker å bedre foreldre-barndialogen, diskuterer felles normer, grensesetting og inspirerer til danning av foreldrenettverk. Så langt det er mulig, kombineres foreldresamlingene med ordinære foreldremøter.

Programmet legger stor vekt på alminneliggjøring av fenomener knyttet til oppvekst og utvikling, redusering av majoritetsmisforståelser og forventningspress, bevisstgjøring og drøfting av motiver for handlinger, gyldiggjøring av deltakernes opplevelser, fjerning av myter omkring rusbruk og virkninger og reduksjon av forventningene knyttet til bruk av rusmidler. (Waal og Middleton 1992, Henriksen 2000, Holder and Edwards 1995)
Programmet er interaktivt, systemaktiviserende og flerfaglig.

1.2. Prøveprosjektet: omfang og deltakelse

Prøveprosjektet har hatt en varighet på 2 ½ år, fra 2003 til 2005.

De sentrale partene bak gjennomføringen har vært IOGTs Juniorforbund, Østnorsk Kompetansesenter og Høgskolen i Østfold.

Juniorforbundets ansvar har i hovedsak vært prosjektledelse, opplæring og veiledning av prosessledere, tilrettelegging av materiell og den praktiske økonomidelen.

Kompetansesenteret har vært prosjektets økonomiske kilde, stått for prosjektledelse og veiledning av prosessledere, vært faglig diskusjonspartner på alle nivåer og hatt ansvar for gjennomføring av erfaringskonferanser.

Høgskolen har vært faglig ansvarlig for programmet, hatt ansvar for opplæring av prosessledere, stått for drift av faglig nettverk og foretatt evalueringen.

Programmet har ikke blitt endret i prøveperioden.

6 kommuner har deltatt i utprøvingen.

I Oppland har dette vært kommunene Nord-Fron, Øyer og Gjøvik.

I Østfold har kommunene Hobøl, Våler og Sarpsborg deltatt i prosjektet.

13 skoler har vært med i prosjektet, 4 på ungdomstrinnet og 9 på barneskoletrinnet. Dette har gitt en *årlig* deltakelse på ca 350 unge mellom 11 og 14 år, hoveddelen fra 7. klassetrinn (12 år). Det samlede antallet unges om har deltatt i grupper over hele prosjektperioden har vært i underkant av 700 (vedlegg 8).

I prosjektperioden har 73 prosessledere gjennomført en opplæring på 6 dager. De fleste av disse har vært aktivt med i drift av Trygg Oppvekstgrupper. Hoveddelen av prosesslederne har vært lærere, mens vel 20 % har hatt annen bakgrunn. Dette har i hovedsak vært helsesøstere, barnevernskonsulenter og miljøarbeidere i ulike kommunale tiltak.

Ved en skole valgte man i tillegg å sette hele personalet inn i tenkningen og metodene i programmet. Det resulterte i at 35 personer gikk gjennom et 3 dagers kurs i prosessledelse. Enkelte av disse har senere assistert mer erfarne prosessledere i drift av grupper, mens de fleste av deltakerne har hatt mer passive støttefunksjoner.

I tillegg til opplæringen knyttet til gjennomføring av programmet, har det vært utviklet og distribuert diverse materiell til hjelp ved gjennomføringen, vært gitt hjelp til kommuner ved oppstart og gitt veiledning og oppfølging til enkeltpersoner og kommuner under gjennomføringen. Disse funksjonene er i hovedsak ivaretatt av Juniorforbundet og Kompetansesenteret.

2. Opplevelsesposisjoner

Når man skal evaluere noe som har foregått, er det ofte mange som føler seg meningsberettiget. Det blir da alltid et spørsmål om hvem man skal spørre og hvem man skal lytte til.

Det bredeste datagrunnlaget får man hvis man spør flere grupperinger eller informanter og hvis man gjør det på ulike måter. (Creswell 2003)

I evalueringen av Trygg Oppvekst har vi valgt en slik strategi. Vi har valgt ut informanter og respondenter ut fra det vi har kalt tre opplevelsesposisjoner.

2.1 Deltaker

Målgruppen for modningsprogrammet Trygg Oppvekst er ungdom mellom 12 og 14 år. I vårt prosjekt har flere hundre unge deltatt i grupper som har gjennomført opplegget.

De som deltar i et program, er viktige informanter når man skal vurdere det man har gjort. Det er de som sitter med den viktigste opplevelsen i situasjonen, det er de som blir ”utsatt for” pedagogikken i programmet og som modningen og forebyggingen skal virke på. De eier sine opplevelser og kan spørres om sine refleksjoner. Samtidig kan de ikke tillegges tilstrekkelig innsikt til å kunne si noe om det faglige i programmet eller om hvordan effekten av dette programmet kan antas å være i forhold til et annet.

Med dette i bakhodet, har vi prøvd å få fram deltakernes synspunkter, reaksjoner og opplevelser. Hva vi har gjort og hvordan er beskrevet i kapittel 3.

2.2 Utøver

En annen viktig gruppe er prosesslederne. Det er de som har gått dypt inn i det faglige, som har arbeidet med å gjøre materialet til sitt eget slik at det skal bli så ekte som mulig, som har gjennomført gruppesamlingene, organisert seg i forhold til samarbeidspartnere og opprettholdt dialogen med foreldrene.

Denne gruppen kaller vi utøverne. De er reflekterte og verbale. Deres stemme skal høres tydelig i en evaluering, i full bevissthet om at de er en del av det hele, de er involverte og partiske.

På den annen side: Hvis ikke utøverne har et positivt forhold til programmet, hva slags effekt kan vi da vente oss?

2.3 Observatør

Observatørene er de som står litt på avstand og betrakter det hele. Slike informanter kan få tak i ting som de som er mer direkte involverte ikke ser eller reagerer på.

I Trygg Oppvekst har vi to slike grupper: Foreldrene og lederne ved de skolene som har gjennomført programmet.

Foreldrene kan fange opp signaler fra barna sine mens de deltar i Trygg Oppvekst, registrere eventuelle endringer og ha egne reaksjoner på programmet ut fra deltakelse på foreldresamlinger eller samtaler med andre foreldre.

Skolelederne gjør seg sine betraktninger ut fra tildels andre perspektiver enn de øvrige involverte. De står for den overordnede organiseringen, får med timeplanarbeidet, personaldisponering og økonomi å gjøre og er ikke ofte så direkte i kontakt med foreldre og elever. De er involvert på en annen og litt mer distansert måte enn deltakere og utøvere.

3. Evalueringsmetoder

Å evaluere forebygging er vanskelig og noen ganger nesten umulig. Eventuelle effekter kan oppstå eller svekkes over tid. Dette kan man vanskelig klare å fange opp i prosjekter som har begrenset tidshorisont. De kvalitative og erfaringsbaserte dimensjonene blir ofte tapere opp mot krav om "det evidensbaserte". Opplevelser og modning kan bare sjelden måles i prosenter og tall.

Det vi kan gjøre, er å bruke ulike metoder og prøve å skaffe oss et oversiktsbilde over hva som har foregått. Vi kan videreformidle noen objektive data og mange subjektive reaksjoner og erfaringer som deltakere, aktører og observatører har hatt under prosjektforløpet. Så får vi stole på at deres utsagn og svar er virkelige og sannferdige.

Generaliseringsmulighetene er selvsagt begrensede. Selv om omfanget av materialet er ganske stort, vil det være klokt å være varsom med for bastante konklusjoner om forhold utenfor prosjektet før arbeidsmetoden er fulgt over lengre tid.

Vi har brukt intervjuer, loggbøker og spørreskjema ved innhenting av det materialet som evalueringen bygger på.

Evalueringen her dreier seg bare om prosjektperioden. Vi har valgt å legge hovedvekten av evalueringen på data fra første gangs gjennomføring i kommunene. Dette betyr forholdsvis usikre prosessledere som gjør dette for første gang, systemer som ennå leter etter egnede strukturelle løsninger, egne prosjektmidler til opplæring og gjennomføring og en viss "oppmerksomhetseffekt" som mange nye fenomener kan dra nytte av.

Denne evalueringsrapporten kan derfor bare i liten grad uttale seg om hvordan det kan bli med resultater etter hvert som prosesslederne blir erfarne og rutinerne, hvordan ting kan organiseres etter hvert som kommunene gjør sine erfaringer og hvordan programmet overlever når det videreføres uten spesiell prosjektstøtte.

Evalueringen er foretatt av Ulf Dahl ved Høgskolen i Østfold. Den samme personen er samtidig en sentral premissleverandør når det gjelder det faglige innholdet og ved opplæring av prosessledere. Dette er ingen ukomplisert dobbeltrolle. Man kan fort få assosiasjoner til bukken og havresekken.

På den annen side er det en stor fordel å kjenne programmet og prosessene til bunns når man skal prøve å beskrive hva som har skjedd i prosjektet. Ekstern evalueringsinstans ville dessuten ha sprengt de økonomiske rammene vi har kunnet operere innenfor.

Vi har prøvd å motvirke dobbeltrolleproblematikken på flere måter. For det første bygger alt materiale på data og opplevelser fra de som har deltatt i eller blitt berørt av prosjektet. I alle ledd har det vært andre enn evaluator som har samlet inn dette materialet. Intervjuer, svarskjema og intervjuer er oppbevart i original form med mulighet for etterkontroll og for videre analyse.

Uttalelser gitt under intervjuer, data fra spørreskjema og innhold i loggbøker er gjengitt slik de har fremkommet. Ingenting er trukket fra eller føyd til, bare tolkningene står for evaluators egen regning. Bak evalueringen har styringsgruppe og andre fagpersoner vært involvert for å kvalitetssikre prosessen.

Men til syvende og sist må man bare stole på at sosiologen i arbeid har vært rettskaffen og interessert i å få så gode evalueringsdata på bordet som mulig.

3.1 Intervjuer

Intervjuene er foretatt av personer som ikke har vært direkte involvert i gjennomføring av Trygg Oppvekst på det stedet det intervjues. Ved to skoler ble det brukt to prosessledere fra en annen kommune, ved de øvrige skolene ble intervjuene foretatt av en innleid person uten tilknytning til gjennomføringen av prosjektet.

Alle intervjuene er gjennomført i prosjektets 2. år, for de fleste unge og foreldre blir dette ½ - 1 år etter gjennomført program.

Intervjuene er foretatt ut fra egen metode- og utvalgsbeskrivelse for intervjuprosessen (vedlegg 1) og ut fra halvstrukturert intervjuguide for hver av intervjugrupperne (vedlegg 2). Alle intervjuer er tatt opp på bånd og deretter analysert med hensyn til innhold.

Utsagn som er referert, er ordrette sitater fra informantene.

Intervju av deltakerne.

28 unge fra 10 skoler ble intervjuet. Utvalget ble gjort tilfeldig framfor representativt ved å plukke ut person nr. 2 på alfabetnavnelisten fra tre Trygg Oppvekstgrupper og så intervju disse tre elevene sammen. Ved to anledninger ble det intervjuet to elever i stedet for tre.

Intensjonen med denne intervjuformen har vært å få fram erfaringer fra flere grupper og at de unge skal kunne støtte hverandre og slippe å sitte alene overfor en fremmed intervjuer. Ulempen er selvsagt at de unge kan komme til å bekrefte hverandre litt mye i stedet for å komme med egne genuine erfaringer.

Ved å bruke et fast nummer fra hver gruppes navneliste, blir utvalget tilfeldig og uavhengig av prosesslederens eller lærerens utvelgelse. Vi har intervjuet unge fra alle skolene. Det ble intervjuet litt flere gutter enn jenter. Dette korresponderer bra med deltakerne som har besvart spørreskjemaer, hvor fordelingen var 45% jenter og 55% gutter.

Spørsmålene som ble benyttet, finnes tilgjengelig i vedlegg 2.

Intervju av utøvere

25 prosessledere ble intervjuet individuelt på samme tidspunkt. Hvem som her kom til orde av disse, er styrt av tilfeldigheter. Avtale om intervjutidspunkter ble gjort med skolens ledere ut fra det som passet for dem. Intervjuene med prosesslederne ble så foretatt ut fra hvem som var tilgjengelige i det tidsrommet intervjueren var tilstede i kommunen.

Mange prosessledere vil på intervjutidspunktet ha erfaringer med gjennomføring av programmet mer enn en gang.

Spørsmålene som ble benyttet, finnes i vedlegg 2.

Intervju av ledere

12 skoleledere ble intervjuet individuelt. 10 av dem var rektorer og 2 undervisningsinspektører.

Tilgjengelighet har styrt utvelgelsesprosessen.

Spørsmålene som ble benyttet, er gjengitt i vedlegg 2.

Intervju av foreldre

9 foreldre til deltakere i programmet ble intervjuet pr. telefon. Utvelgelsen skjedde her gjennom de 28 unge som ble intervjuet. Ved avsluttet intervju med de unge, spurte intervjuerne om det var noen av dem som syntes det var greit at foreldre også ble intervjuet. Der hvor svaret var ja, ble det spurt om telefonnummer og eventuelle gunstige tidspunkter for oppringning. Det var altså helt tilfeldig hvilke foreldre intervjuerne prøvde å få i tale.

De unge syntes stort sett det var greit at foreldre også ble spurt, men å få tak i foreldre var ikke enkelt. Mye strandet på generell opptatthet og kanskje på en viss uttretting når det gjelder telefonintervjuer i sin alminnelighet. Antallet ble ikke så stort, man fikk bare i stand intervjuer med foreldre fra 1/3 av de familiene som kunne vært nådd.

Foreldre har imidlertid stadig kommet med sine oppfatninger og reaksjoner på Trygg Oppvekst. Dette har skjedd ved foreldremøter og ved kontakt med prosessledere eller andre skoleansatte. Slike foreldre er neppe representative for hele gruppen. Det vil ofte være de som er positive til skole og til programmet.

Det lave intervjuantallet kompenseres dermed til en viss grad ved at utsagn fra foreldre også er gjengitt indirekte i beskrivelsene til skolelederne og prosesslederne.

Spørsmålene som ble benyttet, finnes også i vedlegg 2.

3.2 Loggbok

Prosesslederne har skrevet loggbok fra alle gruppesamlinger ved første gangs gjennomføring av programmet. Loggbokskrivningen har fulgt en felles mal som gir føringer for form og innhold (vedlegg 3).

Loggbokføringen har hatt flere siktemål. Den gir et godt bilde av arbeidsprosessene, metodene og hjelpemidlene som er brukt i gruppene og den gir prosesslederne viktig materiale for forbedringer til neste gangs gjennomføring.

I tillegg gir loggbøkene nyttige opplysninger om hva man rent praktisk har gjort, hva slags tema som har gått lett og hvilke som har vært vanskelige, erfaringer med lokaliteter, tidsfaktorer, sykdomsforfall og alle andre utfordringer man har møtt underveis.

Disse delene er omfattende og ikke gjengitt i detalj her i evalueringsrapporten, med tas med videre når det skal gjøres forbedringer og endringer i programmet og i opplæringen av prosessledere.

Resultatet fra loggbøkene er delvis gjengitt i prosessledernes erfaringer med bruk av programmet (kapittel 4.2.2) og i kapittel 6; Programforbedringer.

3.3 Spørreskjema

Det er benyttet to typer spørreskjema i evalueringsprosessen.

Det ene er et kort evalueringsskjema for å fange opp prosessledernes erfaringer fra opplæring i bruk av programmet (vedlegg 4).

Det andre skjemaet har vært brukt overfor de unge som deltok i gruppene (vedlegg 5). Hensikten med dette har vært å se på en del faktorer knyttet til livskvalitet før oppstart i gruppene (t_0) og 1 – 2 mnd. etter avsluttet program (t_1).

Samme undersøkelse er også utført på samme tidspunkter overfor en kontrollgruppe. Kontrollgruppen utgjøres av elever ved skoler hvor man ikke hadde muligheter til å gjennomføre programmet for alle på samme klassetrinn. De som fikk Trygg Oppvekst er i hovedmaterialet, de som ikke fikk utgjør kontrollgruppen.

Antallet svar på livskvalitetsundersøkelsen er 338 ved t_0 og 289 ved t_1 . I kontrollgruppen var de tilsvarende antall svar 98 og 81.

Undersøkelsen har 20 spørsmål med avkrysning på skala fra 1 (ikke enig) til 10 (helt enig) fordelt på 5 dimensjoner:

- relasjoner og vennskap
- kommunikasjon
- selvfølelse/selvtillit
- forståelse/innsikt
- følelser/psykisk velvære

Livskvalitetsundersøkelsen er anonym og individuell. Klassestyrer eller prosessleder har stått for gjennomføring i samlet klasse ut fra egen instruks for dette (vedlegg 6). Spørsmålene i skjemaet utgjør innsiden av et sammenbrettet A5-ark for å skjerme best mulig for innsyn. Skjemaene ble puttet i ferdig svarkonvolutt under klassens påsyn og videresendt til Høgskolen for videre bearbeiding

3.4 Metodiske betraktninger

Vi har tidligere kommentert høgskolens dobbeltrolle i evalueringsarbeidet. Dette er en viktig faktor å ha i bakholdet når rapporten leses og resultatene tolkes. Vi har forsøkt å eliminere denne delen så godt det har latt seg gjøre. Samtidig kommer man ikke utenom at en del innsamlet materiale kan ha fått en farget tolkning på grunn av evaluators delaktigheten i prosjektet.

Svarene fra deltakerne i prosjektet kan også være farget. Her har mange vært med på prosesser som de selv kan være interessert i hvordan blir tolket i ettertid. Viktig kritikk kan vike plass for positive utsagn og vurderinger.

Vi vet at det har vært hindringer å overkomme og frustrasjoner underveis. Loggbøkene dokumenterer noe av dette, men antakelig ikke alt. Behovet for veiledning forteller også om mange utfordringer underveis. Når man så har overkommet hindringene og fått ting til å fungere, later det til at man toner ned mye av dette når man så intervjues i etterkant. Det kan derfor være at viktige hindringer og frustrasjoner ikke har kommet tydelig nok fram i intervjumaterialet. Dette kan forlede oss til å tro at prosjektet har vært problemfritt, konfliktfritt og at programmet er enkelt å gjennomføre. Dette er neppe hele sannheten.

Og så har vi de som av ulike grunner ikke ble med i det innsamlede materialet. Vi har lite kunnskaper om hva som ville kommet fram dersom vi hadde hatt kapasitet til å intervju alle impliserte eller dersom alle prosessledere og ledere hadde vært til stede på evalueringskonferansene. Mange har fått uttale seg, men uuttalt kritikk kan være skjult blant de som vi ikke fikk noe fra.

Man kan si mye om bruk av spørreskjema. Normalt egner denne metoden seg ikke til å gå i dybden. Data fra spørreskjemaer kan gi et oversiktsbilde ved å innhente svar fra mange. Problemet melder seg hvis vi legger for dypsindige tolkninger i det som kommer fram av mønstre i materialet. Våre kunnskaper om hvordan barn oppfatter og håndterer spørreskjema er også mangelfulle. Selv om vi har lagt opp et regime for gjennomføring av denne delen, kan noe av det vi har fått inn være av mindre verdi enn vi tror. Dette er en av hovedgrunnene til at vi i gjengivelse av spørreskjemadata ikke har satt opp detaljerte tabeller over resultatene i teksten. Slike data kan gi oss pekepinner om tendenser, men er beheftet med mange usikkerhetsfaktorer hvis vi går for mye i detalj eller overtolker tallene.

3.5 Hypoteser

Bak anvendelsen av metoder i evalueringen ligger det et sett av forventninger om at vi skal kunne spore endringer når Trygg Oppvekstprogrammet har vært brukt. Vi har altså noen hypoteser om at noe vil forandre seg, ikke nødvendigvis stort og revolusjonerende, men litt, langs flere dimensjoner.

Forventningene om endring har vært rettet mot tre hovednivåer.

Individnivå

Deltakerne forventes å rapportere positive endringer når det gjelder:

- psykisk velvære, følelser av skyld og skam
- forståelse av eget liv, majoritetsmisforståelser
- mening, oversikt over tilværelsen
- mestring, håndterbarhet
- relasjoner til medelever og voksne
- ivaretagelse av behov for særskilt oppfølging

Prosesslederne forventes å rapportere positive endringer for sin del når det gjelder:

- kunnskaper om forebygging
- trygghet i å arbeide med dialogformen i grupper
- pedagogisk metodikk

Gruppenivå

På gruppenivå kan det forventes positive effekter i forhold til:

- sosialt klima
- kommunikasjon
- aksept og forståelse for andres synspunkter
- samhold og inkludering
- forhold mellom foreldre/barn og foreldre/skole
- nettverk mellom foreldre

Systemnivå

På dette nivået bør man kunne forvente positive endringer i form av:

- bedre klima generelt på skoler
- ny metodikk som beriker prosessledere og hele skolemiljøet
- samarbeid innad på skole
- samarbeid mellom ulike profesjoner og instanser i kommune

Lokalsamfunn og skoler er ulike, jenter og gutter har forskjellige behov og befinner seg på ulike utviklingstrinn. Man kunne derfor forvente at det burde komme fram kjønns- og aldersforskjeller, forskjeller mellom by og land og mellom lokalmiljøer.

På det innholdsmessige vil man få vite hvor det går lett og hvor det kniper. Dette kan gi grunnlag for forbedringer av prosesslederopplæring og av programmanual.

4. Tendenser og resultater

I det følgende vil vi presentere hovedtendensene i det materialet vi har samlet inn for evalueringsformål.

Tall og kolonner ser ofte ut som ugjendrivelige fakta og tilriver seg lett stor oppmerksomhet. I forhold til utsagn og vurderinger får ofte statistikk for stor vekt. Mye rart kan også skje når ulike lesere skal tolke statistisk materiale.

I framstillingen nedenfor har vi derfor forsøkt å likestille harde og myke data ved å velge i hovedsak en skriftlig framstilling også der hvor vi har tall og statistiske beregninger som grunnlag. Dette er gjort i håp om at det er de store linjene og ikke detaljene som skal prege tenkningen vår når vi konkluderer.

4.1 Deltakerne

4.1.1 Livskvalitetsundersøkelse blant de unge

Det er en tydelig tendens i materialet til at respondentene ”tar sterkt i”, krysser av i ytterkant av skalaene. Denne tendensen er ikke uvanlig hos unge respondenter når man bruker denne typen skala (Mordal, 1989). Slik avkrysning på enten-eller gir ikke rom for så mange nyanser, og påvirker tolkningsmulighetene hvis man foretar analyser basert på gjennomsnitt.

to-svarene forteller at de fleste unge (mellom $\frac{2}{3}$ og $\frac{3}{4}$) sier at de har det veldig bra på alle de 5 dimensjonene i skjemaet. Med litt variasjoner sier de at det står bra til både når det gjelder relasjoner, kommunikasjon, selvfølelse, innsikt og psykisk velvære.

Den resterende $\frac{1}{3}$ – $\frac{1}{4}$ markerer gjennom en del av svarene at de ikke har det så bra. Det er ofte samsvar mellom disse svarene; hvis en ikke har det så bra på et område, tenderer en til ikke å ha det så bra langs andre dimensjoner, heller.

Det skjer positive endringer fra t_0 til t_1 på alle fem dimensjonene. Med positive endringer menes her at respondentene som gruppe krysser av på en måte som tyder på bedre fungering i forhold til de fem dimensjonene (kap. 3.3).

Resultatene er signifikante på områdene følelser/psykisk velvære, forståelse/innsikt og selvfølelse/mestring. (Vedlegg 7)

Gjennomsnittene endres, og når vi deler inn resultatene etter en skala med høy/middels/lav-grupper (høy = 8-10 på skalaen, altså helt enig i utsagnet, middels = 4-7 og lav = 1-3 på skalaen, altså ikke enig i utsagnet) kan vi få et bilde av hvordan forskyvningene skjer.

På noen av områdene er svarene forholdsvis like på de to tidspunktene.

Vi har ingen spørsmål hvor endringene er negative fra t_0 til t_1 .

De positive endringene gjenfinnes ikke i kontrollgruppen. Der er noen ganger t_1 -resultatene litt ulike t_0 , men dette spriker i flere retninger og utgjør ikke noen tendens slik det gjør for de som deltok i Trygg Oppvekst.

De største endringene (fra 8 til 22 % forflytning i positiv retning på høyeste skåreverdi) finner sted på spørsmålene:

- "jeg har lett for å skylde på meg selv for ting som går galt"
- "Jeg er ofte stiv og anspent"
- "Jeg er stadig redd og engstelig"

- "Jeg skjønner lite av alt som skjer rundt meg og med meg"
- "Jeg går rundt og tenker på en masse som jeg føler meg alene om"

- "Jeg får ofte til ting jeg ønsker å gjøre"

Å skylde på seg selv for ting som går galt, er nært knyttet til negativ selvfølelse, skyld og skam. Dette spørsmålet kan ses på som en syntese av ulike forhold knyttet til emosjonell og psykisk helse generelt (Leira, 2003).

Dette er den faktoren som endrer seg mest fra t_0 til t_1 (22 % endring i høyeste indekscategori).

Det er forholdsvis stor samvariasjon mellom denne faktoren (Parsons $r = 0,63$ og $0,42$) og det "å være redd og engstelig" (8 % endring) og "å være stiv og anspent" (9 % endring).

Å skjønne lite av det som skjer rundt en og med en er en lei følelse og representerer i stor grad den kognitive og salutogene dimensjonen i livskvalitetsundersøkelsen. (Antonovsky, 1991).

Dette er den faktoren som har nest mest positiv endring (12 %) i materialet. "Å tenke på ting som man føler seg alene om", henger ofte sammen med dette (8 % endring, $r = 0,54$).

Langs mestringsdimensjonen gir det "å få til ting man ønsker å gjøre" en endring på 8 % i høyeste indekscategori.

Det er stor grad av likhet i endringene mellom t_0 og t_1 uavhengig av alder og kjønn. Det er bare på variabelen "stiv og anspent" at vi ser en viss kjønnsforskjell, og da består denne i at jentene har en sterkere reduksjonen fra t_0 til t_1 enn guttene.

Forskjellene mellom by- og landkommuner og mellom regioner er ubetydelige.

Når vi bruker en indeksering av respondentsvarene og deler disse i gruppene høy (8-10 på skalaen), middels (4-7) og lav (1-3), ser vi at forflytningene oftest er tilnærmet jevnt fordelt på hele skalaen. Dette betyr at både de som krysset av i midtskiktet eller på

ytterpunkt før oppstart av Trygg Oppvekst, hadde beveget seg i positiv retning når de besvarer skjema etter gjennomført program.

Figuren nedenfor kan illustrere denne forskyvningen. Her ser vi at prosentandelen av de som har krysset av for stor enighet i utsagnet ”jeg har lett for å skyld på meg selv for ting som går galt” er redusert med 7 %, middelsgruppen er økt med 2 % og lavgruppa redusert med 9 % mellom de to måletidspunktene t₀ og t₁.

Denne tendensen gjenfinnes også i stor grad for de øvrige faktorene hvor vi har registrert vesentlige endringer. Diagrammer for endringene finnes i vedlegg 7.

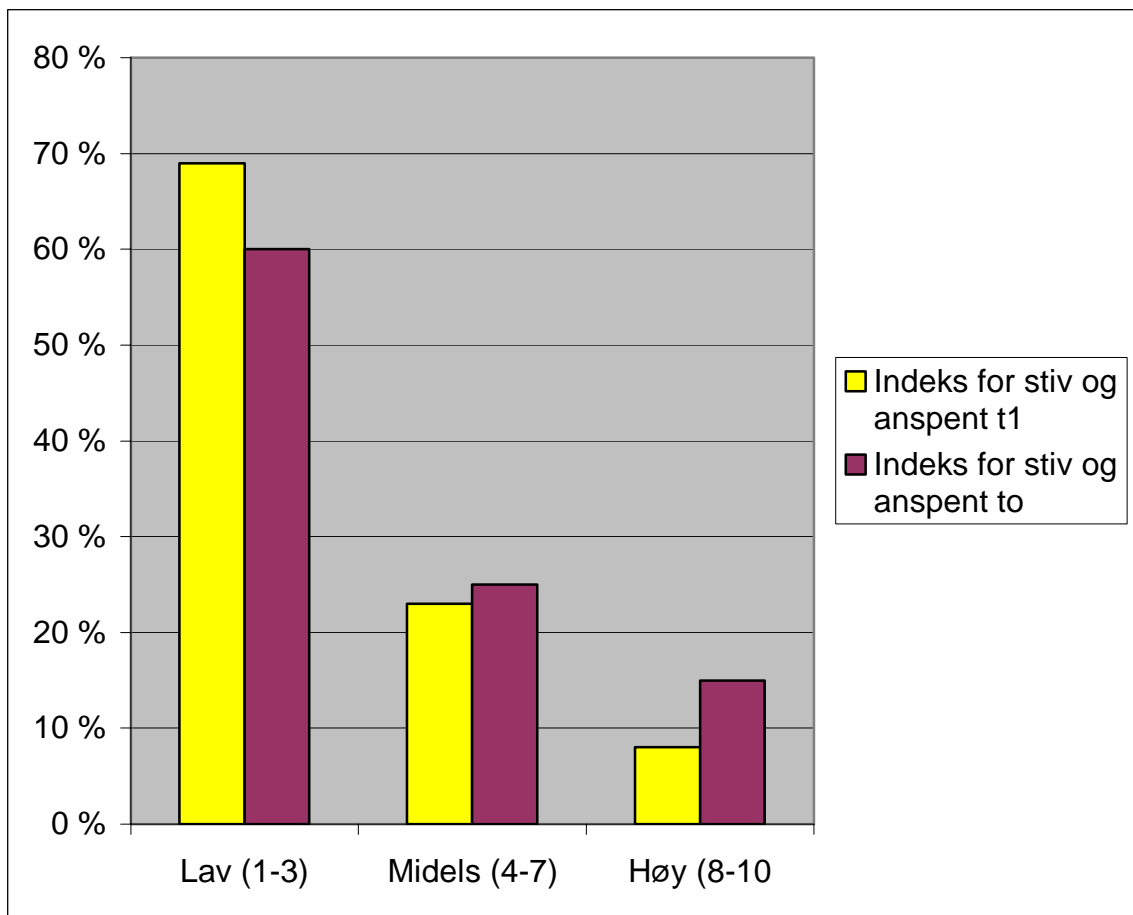

Fig. 1

Kritikken mot en del forebyggingsprogrammer har gått på at de som allerede har skåret høyt eller middels på en dimensjon, har skåret enda mer positivt etterpå, mens de som har skåret lavt i utgangspunktet har blitt stående der (Wilhelmsen 1996, www.forebygging.no)

Denne tendensen synes ikke å være tilstede i Trygg Oppvekst. Der hvor endringer har vært markante, har de vært tilnærmet likelig fordelt over hele skalaen.

Oppsummering

Livskvalitetsundersøkelsen viser signifikante positive endringer fra t₀ til t₁ særlig på seks spørsmål inn under dimensjonene forståelse/innsikt, følelser/psykisk velvære og mestring.

Disse endringene finnes ikke i kontrollgruppen.

Forskyvningene skjer over hele spennet, det er ikke bare de mest vellykkede som har fått det bedre, men også de som hadde det mindre bra før Trygg Oppvekst.

Det er bare forholdsvis små kjønns- og aldersforskjeller i svarene som er avgitt. Det er heller ikke store forskjeller mellom by og land. Antallet respondenter pr. skole er begrenset. Dette gjør at de forskjellene vi finner mellom skolene ikke gir grunnlag for bastante konklusjoner.

4.1.2 Intervjuer blant de unge

28 elever ble intervjuet et halvt til ett år etter gjennomført Trygg Oppvekst. Elevene ble intervjuet i grupper etter tilfeldig utvalg blant de som hadde deltatt i programmet (kap. 3.1).

Svarene kan grupperes langs fire dimensjoner.

Den første dimensjonen dreier seg om **opplevelsen ved det å delta i programmet**, hvordan det var å være med. De unge ble her spurt om egne opplevelser og hva de tror at de andre som var med syntes om det.

Det er da tre typer utsagn som dominerer:

- alle likte det, det var moro
- det var fint å få anledning til å snakke, alle var med og det ble positiv og god kontakt mellom oss
- vi lærte mye nytt, vi forstår mer nå

Den andre dimensjonen var **temaene**, hva de husket, om det var noe som ikke burde ha vært med eller om det var noe de savnet. Et halvt til ett år etter gjennomføring av programmet, husket deltakerne best selve arbeidsformen, bruken av historiene og samtalene de hadde vært med på. Av temaer husket de best det som gikk direkte på modning og personlig utvikling

Informantene opplevde ikke noen av temaene som overflødige. De aller fleste savnet heller ikke noen temaer.

Deltakerne ble spurt direkte om dette hadde ført til noe, om de opplevde at de hadde **forandret seg** noe gjennom deltakelsen i Trygg Oppvekst. Noen visste ikke helt, men nesten alle mente at det hadde de. Mange uttrykte at dette hadde bidratt til et bedre selvbylde, at de hadde blitt sterkere og mer modige. Andre vektla læring og forståelse og at de var blitt kjent med hverandre på nye måter gjennom deltakelsen i gruppene.

Mot slutten av intervjuet ble de spurt om hva de ville trukket fram dersom de skulle **beskrive Trygg Oppvekst** for noen som ikke visste hva det var for noe. De unge respondentene vektla da at programmet var et sted hvor man kunne:

- snakke om viktige ting, utvikle seg og få hjelp hvis man trengte det
- lære mye
- prate med andre i grupper, bli bedre kjent og ha det morsomt og hyggelig

Oppsummering

Intervjuene med deltakerne i Trygg Oppvekst viser at de selv lang tid etter refererer til deltakelsen som nyttig, noe de likte godt, et opplegg hvor de kunne snakke om viktige ting, utvikle seg og få hjelp hvis de trengte det.

De fleste mente at deltakelsen hadde ført til positive endringer og større forståelse. Se vedlegg 9 for tallfesting av antall utsagn fra intervjuene.

4.2 Utøvere

4.2.1 Opplæringen av prosessledere

Prosesslederopplæringen gjennomføres normalt ved 5 – 6 kursdager over et halvt år.

I løpet av prosjektperioden har det vært avholdt 5 kurs med 73 deltakere. I tillegg har 35 personer gjennomført et 3 dagers kurs i programmets innhold og tenkemåte.

Man tilstreber å nytte metodene i Trygg Oppvekst så mye som mulig under opplæringen. Det betyr at samtale, refleksjon, rollespill og utvidelse av faglige referanserammer har stått i fokus.

Alle kostnader forbundet med deltakelsen har vært dekket av prosjektet.

Hver av opplæringene ble avsluttet med en felles samtale rundt kursgjennomføringen og et enkelt individuelt vurderingsskjema (vedlegg 4).

Deltakerne har kommet til kursene med varierende forventninger. Arbeidsplassene har stort sett lagt forholdene bra til rette for gjennomføringen.

Kursdeltakere er ganske forskjellige. Utfordringen for denne typen opplæring har vært å klare å arbeide raskt nok til at det blir effektivt og samtidig langsomt nok til at refleksjon og internalisering blir mulig. På samme tid må arbeidsmåten ballansere mellom en noe passiviserende, forelesende form og en mer aktiviserende, deltakende form – til glede for noen og til skrekk for andre.

Tilbakemeldingene vil derfor alltid sprike noe.

Evalueringene forteller om et kursforløp som treffer de fleste hjemme og som foregår på en egnet måte. Deltakerne har med få unntak vært godt eller svært godt fornøyd med både innholdet i programmet og undervisningen under opplæringen.

Stikkord som går igjen er:

- dette var godt, grundig og annerledes

- fint at man bruker TO-metoden i undervisningen
- lærerikt, personutviklende
- vanskelig med rollespill, det burde vært mer tid til det
- litt for løs struktur
- flinke "lærere" og god manual
- opplæringen er nettverksskapende
- mer om sosialt gruppearbeid som metode
- alle kjenner seg igjen på noe faglig
- det er godt å få tid til å stoppe opp og reflektere

Nesten alle gir svært høy skåre når vi ber dem vurdere nytteverdien av programmet. Dette gjelder både kunnskaper om forebygging generelt, innsikt i de ulike temaene, metodikken som brukes, samarbeidet med de andre og økning i selvinnsikt. Blant tilbakemeldingene fremkommer det at opplæringslederne ved noen tilfeller nok har pratet seg litt bort og har forelest mer enn programmets hovedprofil burde tilsi. Men gjennomgående er det få kritiske røster.

Vi har erfart at kursopplegg for hele kollegagrupper krever annerledes metodikk for å bli vellykket. De som ikke selv har til hensikt å bli prosessledere, har andre behov. De vil ha oversikt over programmet og er mer interessert i konsekvensene for egne fag enn å delta i gruppearbeid for å bli kjent med metodikken.

Hva som tematisk er viktigst for hver enkelt prosessleder, varierer mye fra person til person. Det fremkommer få forslag til nye temaer under opplæringsperioden.

Oppsummering

Prosesslederopplæringen har gjennomgående fått svært gode tilbakemeldinger, både på innhold, metodikk og gjennomføring av opplæringen. Hvis opplæringslederne har hovedfokus på prosess og deltakelse og tilrettelegger spesielt når målgruppen er andre enn kommende prosessledere, tyder alt på at opplæringen kan gå videre i samme form.

4.2.2 Prosessledernes erfaringer med gjennomføringen av programmet

Prosesslederne har ved flere anledninger blitt bedt om å beskrive sine erfaringer med gjennomføringen av Trygg Oppvekst. Det har vært ønskelig å innhente slike erfaringer både i kollektiv og individuell setting. Vi har derfor lagt vekt på å systematisere erfaringer og utsagn fra konferanser og intervjuer.

Det har vært gjennomført to erfaringskonferanser i prosjektperioden, en i oppstarten (november 2003) og en mot avslutning (mars 2005). På disse samlingene har man forsøkt å hente inn de oppfatningene man kan bli enige om gruppevis. 25 prosessledere er intervjuet individuelt ½ - 1 år etter første gjennomføring av Trygg Oppvekst. De fleste har på dette tidspunktet erfaring med gjennomføring mer enn en gang.

Nedenfor har vi samlet utsagn som dekker de erfaringene som fremkommer fra konferansene og intervjuene inn i 5 temaområder. Her har vi fått med en blanding av

utsagn som dekker opplevelsene når man står midt opp det og refleksjonene når det har kommet litt på avstand.

Utsagn om Trygg Oppvekst og opplevde virkninger av programmet

- dette er en metode som favner alle – den er ikke stigmatiserende
- dette er selvutvikling for barn
- skolen er arenaen for forebyggingsarbeid, og dette gir ”et bedre liv for ungene”
- grupper er et godt forum for utviklingsarbeid
- favner om viktige områder som pubertet, seksualitet og kommunikasjon
- utvikler ”gagns menneske for samfunnet”, helhetsbilde
- trekker inn foreldre på en ny og flott måte
- gode tilbakemeldinger fra klassestyrer om at det sosiale i klassen har bedret seg
- gode tilbakemeldinger fra BUP om et fosterbarn vi har i gruppa
- hos oss har jeg ikke registrert noen virkninger, det er vanskelig å si
- dette gir en anledning til å konfrontere elevene med hendelser/konflikter som har skjedd i skolehverdagen, de får diskutert og nullstilt seg i gruppa
- dette er et annerledes møte mellom voksne og barn, en positiv arena
- et par foreldre er skeptiske, lurer på om vi har ”begynt å leke psykologer”
- rus-samtalen innenfor Trygg Oppvekst blir annerledes enn ved andre forebyggingstiltak fordi rustemaet her får henge sammen med alle andre temaer som er viktige for de unge
- responsen fra foreldre er i all hovedsak veldig bra, de sier at ungene deres utvikler seg, gleder seg og at dette har betydning
- programmet virker personutviklende
- miljøet i klassen og på skolen blir bedre
- programmet har ført til positiv oppfølging av en del unge som trenger det
- Trygg Oppvekst må videreføres og videreutvikles etter prøveprosjektperioden

Arbeidsformen i Trygg Oppvekst

- Dette fungerer veldig bra, det er positivt og en spennende måte å jobbe på
- grupper er en fin arbeidsform, men de må ikke være for store eller for små
- manualen fungerer meget bra
- noen temaer kan være vanskelige, der kunne man vært mer konkret og gitt flere tips om gjennomføring
- ungene er veldig fornøyd, de åpner seg stadig mer og får snakket ut
- å være to prosessledere er bra, men man må kjenne hverandre godt og ha tid til nødvendig forberedelse

Foreldresamlingene

- Foreldrene er positive og engasjerte
- noen av oss har ikke fulgt anbefalt form eller omfang på møtene
- vi har gode erfaringer, foreldrene vil ha mer, gjerne egne ”oppdragerkurs”
- arbeidsformen gir nettverksmuligheter
- foreldre vil ha god tid når de skal snakke om dette
- oppmøtet er meget varierende
- foreldregruppene er svært ulike, og noen er ikke så lette å involvere

Samarbeid og struktur

Om samspill mellom prosessledere:

- dette har fungert veldig bra, helt topp
- samarbeid er veldig personavhengig, kjemien må stemme
- for- og etterarbeid er viktig
- man må ”modne hverandre” underveis

Om sammensetning av prosesslederpar:

- en lærer og en utenforstående er optimal sammensetning
- forskjellighet er bra både yrkesmessig og kjønnsmessig
- klassestyrere bør kanskje ikke være prosessleder i egen klasse
- skoleledere kan få rollekonflikter som prosessledere

Om erfaringer fra når TO er separert fra eller inkludert i helheten i skolehverdagen

- kollegaer som ikke er prosessledere vet for lite, de har behov for mer informasjon eller eget kurs
- jeg må stadig forsvare dette, har fått noen sleivspark
- klassestyrerrollen kan føles truet, ”noen andre kjenner barna mine bedre enn meg”
- noen er opptatt av at elevene mister fag når de er i grupper
- det er full involvering som gir de perfekte arbeidsforhold; når både ledelse, klassestyrere, trinnledere og foreldre vet hva vi holder på med og hvorfor, da går det så det suser

Faglig oppfølging og personutvikling

- veiledningen av prosesslederne har fungert bra, godt fornøyd
- det er ønskelig med mer oppfølging og mer tid til dette
- hos oss kunne det vært bedre oppfølging
- rollespillkurset var helt topp, nyttig og et løft i hverdagen
- nettverk mellom skolene og prosesslederne er viktig
- det å være prosessleder har utviklet meg intellektuelt
- det å være prosessleder har ført til en personlig utvikling
- rollen har ikke utviklet meg, vanskelig å si (3 mannlige prosessledere)

I tillegg til disse to informasjonskildene ble det skrevet loggbok fra gjennomføring av grupper i prosjektets første år. Loggbokmaterialet danner grunnlaget for kapittel 6, programforbedringer.

Oppsummering

Prosessledernes erfaringer rapporteres som gjennomgående meget positive både ved kollektiv tilbakemelding på erfaringskonferanser og ved individuelle intervju.

En rekke positive virkninger tilskrives gjennomføringen av Trygg Oppvekst. Det som opptrer hyppigst er at programmet er inkluderende, at det kan føre til selvutvikling for en stor del av de unge, at det bedrer miljøet, at det når ut over skolehverdagen ved å inkludere samarbeidspartnere og foreldre og at det fører til bedre oppfølging av unge som har det problematisk. Den rusforebyggende delen blir annerledes enn ved andre metoder, fordi temaet finner sin naturlige plass i en helhet innenfor en større ramme. Negative virkninger av Trygg Oppvekst er ikke rapportert.

Prosesslederne er svært positive til arbeidsformen. Manual og metodikk fungerer godt selv om det på enkelte temaer er behov for justeringer. De unge uttrykker at de liker å delta i programmet.

Foreldrene uttrykker seg oftest svært positivt overfor prosesslederne selv om det er ulike erfaringer med oppmøte og deltakelse på foreldresamlinger.

Prosesslederne har gjort seg mange erfaringer og refleksjoner rundt samarbeid og strukturelle forhold. Samspillet mellom prosesslederne i arbeid med gruppene rapporteres som overveiende positivt. Man ser det som en stor fordel å være to ulike prosessledere med hensyn til bakgrunn og kjønn. Noen sammensetninger har i seg innbygde rollekonflikter. Trygg Oppvekst fungerer absolutt best når det er solid inkludert i skolens faglige og organisatoriske hverdag.

Den faglige oppfølgingen og veiledningen har stort sett fungert bra, og ses på som et nødvendig element for vellykket gjennomføring. $\frac{3}{4}$ av de intervjuede har kommentert dette positivt. Resten har ikke sagt noe om det og ingen har kommet med negative utsagn rundt veiledning og oppfølging.

Prosesslederne opplever at deres deltakelse i gjennomføringen av programmet har gitt dem både faglig og personlig utvikling.

Prosesslederne ønsker unisont at Trygg Oppvekst videreføres og videreutvikles etter prosjektperioden (Se vedlegg 9 for detaljer i svarene).

4.3 Observatørene

4.3.1 Foreldrene

Mange prosessledere har fått kommentarer og tilbakemeldinger fra foreldre under og etter gjennomføringen av programmet. I tillegg til dette er 9 tilfeldig valgte foreldre intervjuet over telefon $\frac{1}{2}$ - 1 år etter gjennomføring av Trygg Oppvekst.

De positive tilbakemeldingene som prosesslederne har fått fra foreldre, bekreftes i intervjuene. På grunn av tilfeldig utvelgning av foreldre, har både foreldres som har vært på foreldresamlinger og de som ikke har, blitt intervjuet. Intervjuene foregår ganske lang

tid etter at barna deres hadde Trygg Oppvekst, så noen husker ikke så godt eller blander litt med andre innsatser i skolen.

Hovedtendensen er imidlertid klar. Foreldrene har gjennomgående et positivt forhold til programmet. De forteller om interesserte unger som snakker om Trygg Oppvekst hjemme og som synes det er fint å være med. Noen sier at de opplever mer bevisste unger som fungerer bedre sosialt. Noen beretter om fine foreldresamlinger hvor de har fått snakket med andre foreldre om viktige ting og fått dannet nye nettverk.

Det er enighet om at dette er bra og at skolen bør fortsette med Trygg Oppvekst. (Vedlegg 9)

4.3.2 Skolelederne

Skoleledere ser Trygg Oppvekst med andre briller enn de som er mer direkte involvert. De representerer en type "utenfrasynt" som også inkluderer de praktiske, organisatoriske og økonomiske sidene.

12 skoleledere (10 rektorer og 2 inspektører) ble intervjuet på samme tidspunkt som de andre informantene.

Deres oppfatning av Trygg Oppvekst er at det samsvarer svært godt med skolens øvrige målsetninger og at det supplerer og operasjonaliserer gjeldende læreplan.

Noen har ikke fått noen direkte tilbakemeldinger på programmet, men de aller fleste forteller om positive elever, foreldre, prosessledere og øvrige lærere.

Selv om det for noen har blitt litt ekstra stress ved å gjennomføre programmet, mener flertallet at Trygg Oppvekst har hatt positive innvirkninger på klassemiljøer og for skolen som helhet.

Mange uttrykker at de er glad for at deres skole har fått være med på utprøvingen av Trygg Oppvekst og at skolen generelt og prosesslederne spesielt har blitt inspirert og fått økt sin kompetanse i form av nye idéer og ny kunnskap.

Det tekniske og praktiske har stort sett vært problemfritt under gjennomføringen. Økonomien i prøveperioden har vært svært god. De aller fleste vil gjerne videreføre denne typen forebyggingsinnsats, selvfølgelig med de obligatoriske forbeholdene om økonomiske rammer og ressurser. (Vedlegg 9)

Noen ledere har gått lenger i sitt engasjement og sin bruk av programmet i skolehverdagen enn andre. Noen har brukt av egne ressurser i tillegg til prosjektmidler for å styrke programmets tilpasning og konsolidering. Disse lederne er klare på at de ønsker en helhetlig satsning med denne metodikken som utgangspunkt, at det er mulig å integrere programmet i skolens ordinære drift og at en videreføring ut over prosjektperioden må forplikte skoler og kommuner både praktisk og økonomisk.

5. Organisering og økonomi

5.1 Organisering

Det er store ulikheter mellom de ulike kommuners og skolars organisering av gjennomføringen av Trygg Oppvekst. Noen steder har gruppene vært drevet forholdsvis uavhengig av eller skilt fra den øvrige virksomheten, andre steder som en integrert del av skolehverdagen.

Tilbakemeldingene både fra prosessledere og skoleledere er samstemmige: jo bedre programmet er integrert i skolens hverdag, jo lettere er det å arbeide med. De som har integrert programmet, har heller ikke behov for noe særlig økonomisk støtte for å gjennomføre Trygg Oppvekst.

Øyer ungdomsskole kan tjene som eksempel på en slik integrert modell. I prosjektperioden har man delt gruppesamlingene i to (4 om høsten og 4 om våren) for å få programmet til å passe bedre inn i skolens øvrige program. Temaer fra gruppesamlingene gjøres da som deler av temaer og prosjekter som man uansett skal arbeide med på dette trinnet i henhold til læreplanen.

Den tiden som prosessledere og lærere bruker til planlegging, for og etterarbeid og gjennomføring av gruppene, tas fra timerressurser som skolen har satt av til denne og andre typer prosjektvirksomhet.

Hele personalgruppen er skolert i metoden, mens noen har gjennomført fullt prosesslederprogram. Erfarne prosessledere kan dermed lett arbeide sammen med ”vanlige” lærere på trinnet når gruppene skal gjennomføres.

Elevene tilhører samme gruppe og har samme prosessledere i begge samlingsperiodene. Skolen ordner selv med vikarer for lærere som har undervisning på andre trinn mens gruppene går.

Ut fra erfaringene man har gjort med denne måten å organisere på, har man satt opp følgende **suksessfaktorer for gjennomføring av Trygg Oppvekst:**

- programmet er en integrert del av årsplanen for trinnet
- den nye metodikken brukes for å gjennomføre kjente temaer i læreplanen
- ildsjeler blant lærerne
- en positiv ledelse
- et tett samarbeid mellom skole og kompetansesenter
- et personale som har en felles forståelse for hva Trygg Oppvekst er
- programmet er en del av skolens satsningsområde og pedagogiske utviklingsarbeid

Andre skoler og kommuner har gjort andre erfaringer. Det hersker bred enighet om at isolert programvirksomhet på yttersiden av ordinær drift er komplisert. Det ser også ut

som om dette er den modellen som blir mest kostnadskrevende og sårbar ved endringer i systemene.

Prosessledersammensetningene kan variere mye fra sted til sted. Noen steder arbeider to og to lærere fra samme skoler sammen. Andre steder bytter man prosessledere på tvers av skoler eller har med andre profesjoner ved siden av læreren (helsesøstre, ansatte innen psykiske helsevern eller barnevern, miljøarbeidere etc.).

Mange kombinasjoner har vært prøvd ut. Der hvor man har gjort varierte erfaringer, kommer tre anbefalinger om sammensetning av prosesslederpar tydelig fram:

- kombinasjonen av en lærer og en med annen fagbakgrunn er svært god
- en prosessleder av hvert kjønn er gunstig
- å være leder og prosessleder samtidig kan bli for vanskelig å kombinere (jfr. 4.2.2)

Gjennomføring av foreldresamlinger kan by på problemer. På noen skoler er normen om å stille opp på skoleorganiserte treff sterkere enn foreldrenes tidsklemmer, men stort sett er man nok enige om at tre ekstra samlinger i løpet av et år i tillegg til øvrige foreldremøter, arrangermenter og konferansetimer kan bli i meste laget.

De som har klart å kombinere foreldresamlingen i Trygg Oppvekst med andre møter som er en del av det daglige løpet, har fått litt tidspress på møtene, men kommet best ut når det gjelder oppmøte blant foreldrene.

5.2 Økonomi

De fleste kommuner har for tiden meget stram økonomi. Noen har uttrykt at tidspunktet for utprøvingen av Trygg Oppvekst har vært det verst mulige. De hevder at utprøvsperioden har falt sammen med den største underbudsjettering av offentlig sektor på mange tiår. Dette har store konsekvenser for utprøving og implementering av nye metoder i kommunene.

I prosjektperioden har Østnorsk Kompetansesenter dekket alle kostnader til opplæring av prosessledere, utvikling av materiell, vikarutgifter for prosessledere under opplæring og ved gjennomføring av gruppene, samt utgifter til reise, erfaringskonferanser og evaluering. I tillegg har noen skoler trukket litt veksler på egne budsjetter for å få til spesielt ønskelige tilpasninger.

De totale kostnadene ved gjennomføring av prosjektet i alle 6 kommunene over 2 ½ år har vært 2,7 millioner kroner. I prosjektplanleggingen budsjetterte man med 2 millioner. Overskridelsen forteller om at det er komplisert å budsjettere flere år fram i tid. Men det avspeiler også det faktum at prosjektiden underveis ble utvidet med ½ år og at noen kommuner "ville mer" enn man antok på forhånd.

Som vi så ved intervjuene av skolelederne, var den økonomiske delen av prosjektet uproblematiske for samtlige prosjektskoler. Rammen til de to øvrige samarbeidspartnerne har også vært tilfredsstillende.

En videreføring av Trygg Oppvekst i de igangværende kommunene, vil ikke kunne påregne ekstern finansiering i samme omfang som i prosjektperioden. Dette vil også måtte gjelde nye kommuner som tar i bruk programmet.

Framtidig organisering og økonomi har vært diskutert fortløpende og har også vært egen programpost på den andre evalueringskonferansen. Argumentene har gått i ulike retninger.

Noen har hevdet at programmet på grunn av sin arbeidsform, er så ressurskrevende at det ikke kan videreføres uten betydelig ekstern finansiering.

Andre har argumentert for at videre ekstern finansiering til drift av gruppene vil virke mot sin hensikt. Avhengighet av prosjektmidler til fortsatt drift vil kunne stå i veien for at skoler og kommuner gjør programmet til sitt eget og inkluderer det i totalbildet for barns oppvekst. Utviklingen av integrerte modeller ved en del skoler (kapittel 5.1) har styrket denne vurderingen. Når slike modeller brukes, kan driften av programmet klare seg uten ekstern finansiering.

Det peker seg imidlertid ut fire områder som kan bli problematisk for kommunene selv om man integrerer Trygg Oppvekst innenfor eksisterende drift. Kommunene etterspør en økonomisk støtteordning som kan ivareta:

- utdanning av nye prosessledere ved endring av stab eller utvidelse av bruken av Trygg Oppvekst
- en faglig oppfølging/veiledning ut fra de gode erfaringene man gjorde med dette i prosjektperioden
- vedlikehold av et nettverk mellom prosessledere og kommuner som bruker programmet, herunder også regelmessige erfaringskonferanser
- en videreutvikling av metodikk, manual og materiell ettersom erfaringene vokser og forhold i samfunnet endrer seg.

Utgiftene til disse viktige støttefunksjonene er ikke større enn at det burde kunne komme inn under de midler som er tilgjengelig for forebyggingsvirksomhet innenfor psykisk helsevern eller rusproblematikk i hver region. Inntil nå har slike midler vært tilgjengelig etter søknad gjennom kompetansesenteret.

Behovet for midler til støttefunksjoner er selvfølgelig avhengig av hvor mange kommuner som benytter Trygg Oppvekst. Det er kanskje slik at ikke alle kommuner har behov for, lyst til eller muligheter for å gjennomføre et slikt opplegg. Da kan det antakelig være bedre å gjennomføre programmet med gode støttefunksjoner i de kommunene som lager en integrert modell, hvor det finnes et støttende kompetansesenter og hvor det er mulig å gjennomføre den nødvendige oppfølgingen.

Framtidig organisering av kompetansesentrene er under utredning. Det er viktig at midler til denne typen forebygging ikke blir borte i en slik prosess.

Prosessledere med arbeidsplass utenfor skoleverket, har vært er en viktig ressurs i driften av prosjektet. Erfaringene er at de tilfører nyttige fagkunnskaper, fremmer gruppeprosessene og øker samarbeidet på tvers av sektorer i kommunene. Disse faggruppene bør også være inkludert av de økonomiske støttemulighetene som er foreslått ovenfor. En forutsetning er at de også utvikler integrerte modeller som gjør at deltakelse i drift av programmet legitimeres faglig og kan finne sted innenfor den etablerte virksomheten. Helsestasjon og barnevernstjeneste ser ikke ut til å ha for store problemer

med dette ut fra sine forpliktelser. Andre faggrupper med ansvar i forhold til barns og unges oppvekst, burde også ha muligheter til å gjøre det samme.

Prosjekt Trygg Oppvekst har gitt et godt grunnlag for videre utvikling av teori, metode og praksis innenfor forebyggingsfeltet. De dataene som er samlet inn i perioden er verdifulle i seg selv, men de kan også videreføres og gjøres til en base for utvidet læring i årene som kommer.

Det ville være gunstig om man i årene framover kunne følge opp prosjektet med:

- fortsatt bruk av livskvalitetsundersøkelsen
- fortsatt bruk av loggbøker
- etterundersøkelser over tid av noen av de som har deltatt i Trygg Oppvekst for å se om noen av endringene vi har registrert er varige og for å se om deres håndtering av rusmidler skiller seg ut fra andre grupper som ikke har vært gjennom programmet.

Å føre loggbøker og administrere innsamling av noen spørreskjemaer burde være kurant for prosesslederne og en grei motytelse mot støttefunksjonene som er foreslått ovenfor.

Der hvor man går inn i nye kommuner, bør innsamling av data på denne måten og utvikling av integrert modell være en del av premisene for å få midler til å utdanne prosessledere.

Etterundersøkelser av Trygg Oppvekstdeltakere over tid kan kreve egne forskningsmidler for å bli realisert. Med kompetansesetra som døråpnere burde dette være mulig å få til.

6. Programforbedringer

Ut fra loggbøker, tilbakemeldinger i nettverket og fra intervjuer med prosesslederne, er det særlig to områder i manualen som peker seg ut med klare behov for forbedringer.

Temaet ”Forsvarsmekanismer” er vanskelig å få til mange steder. Deltakerne liker temaet godt og lærer mye av det, men jobben for prosesslederne er komplisert.

Temaet bør kanskje gis et mindre pretensiøst navn, innholdet bør forenkles og det bør gis flere konkrete eksempler i manualen. Referansen bak i manualen bør også gjøres enklere og tydeligere.

Temaet ”Samliv og seksualitet” bør skifte navn til ”Forelskelse og kjærlighet” og tilpasses 12-13 åringer på en bedre måte. Slik det nå framstår, er det mer egnet for 15-16 åringer. Språk og terminologi kan også trenge noen justeringer.

Når man starter gruppene, lages det en gjensidig avtale om at man ikke forteller til noen utenfor gruppa hva andre har sagt der. Dette er en nødvendighet for å sikre åpenhet samtidig som det skaper indre samhold.

I noen sammenhenger har dette blitt kalt taushetsløfte og kanskje antatt en litt for bastant form. For det første kan man ikke underlegge så unge mennesker noen slik kollektiv taushetsplikt, og dernest må ikke dette ta slik av at verken foreldre eller andre voksne kan

få vite litt om hva man holder på med i gruppa. Avtaler om gjensidig diskresjon bør ikke kalles taushetsplikt, bør tones ned i form og innhold og tilpasses intensjonene.

To prosessledere har vært spesielt interessert i og dyktige i bruk av rollespill som triggere for samtale i gruppene. Med støtte fra ØKS har de i prosjektiden prøvd ut og utviklet en modell for bruk av rollespill inn mot alle temaene i Trygg Oppvekst (Løken og Moen 2005).

Man bør vurdere om dette bidraget i fortsettelsen skal inkluderes i manual og prosesslederopplæring eller om det skal gis som tilleggskurs.

Når det gjennomføres Trygg Oppvekstgrupper, vil noen unge ut fra sin livssituasjon markere spesielle oppfølgingsbehov. Dette ivaretas normalt ved at prosessledere følger opp med enesamtale eller med å finne egnede hjelpeinstanser. For noen er behovene av en slik art at de ville kunnet profittere på å fortsette prosessen sin i egne grupper hvor man kan gå grundigere inn i enkelte prosesser og hvor man kan utvide med andre aktuelle temaer.

Et slikt "Forsterket Trygg Oppvekst" er under utvikling i 2005. Man må ta standpunkt til hvordan dette bør avspeiles i manual, praksis og kursing.

Trygg Oppvekst har ikke tatt mål av seg til å ha ferdiglaget materiell knyttet til alle temaer og situasjoner. Man har antatt at dette ville gjøre opplegget for programmatisk og detaljstyrt. Prosessledernes egenopplevde, selvvalgte eller egenproduserte historier, triggere eller øvelser har høyere ekthet og troverdighet enn det ferdigproduserte.

Mange prosessledere etterspør imidlertid mer materiell og flere forslag til løsninger i deler av programmet. Det bør vurderes i hvor stor grad og hvordan man kan imøtekomme slike forespørsler.

En del av kildene i referansedelen av manualen er ikke godt nok tilpasset prosessledernes behov når de skal forberede sin jobb i gruppene. Dette kan forbedres i ny utgave av kursmanualen.

7. Konklusjoner og anbefalinger

Evalueringen av prosjektet er gjennomført etter oppsatt plan. Alle planlagte deler er fullført. Prosjektgjennomføringen har svart til forventningene og det har fremkommet rikelig med materiale som gir grunnlag for forbedring av programmet.

Ved lesing av rapporten og konkludering, bør de metodiske begrensningene tas med i betraktningen. Dette dreier seg i hovedsak om forhold rundt høgskolens dobbeltrolle, at noen av svarene kan være selektert og at det ikke bør trekkes for bastante slutninger av spørreskjema-data.

Hypotesene som ble satt opp for evalueringen, har i all hovedsak blitt bekreftet.

På individnivå ser vi at mange unge har hatt positive opplevelser, har lært noe viktig og vært i endring gjennom programmet. Dataene indikerer at deltakerne har gjennomgått positive endringer når det gjelder psykisk velvære, følelser av skyld og i relasjoner til medelever og voksne. De har også fått økt sin innsikt i sentrale elementer i sine egne liv, med de konsekvenser dette kan ha for opplevelse av mening, håndterbarhet og mestring. Enkelt personer har fått hjelp der hvor særlige behov har vært avdekket. Dette dreier seg oftest om økt tilgjengelighet i forhold til voksenpersoner, individuelle samtaler, familieinnsats eller henvisning til andre instanser. Deltakerne har uttrykt stor fornøydhetsgrad med programmet.

Prosesslederne har rapportert at de har fått økte kunnskaper om forebygging og modningsprosesser, økte ferdigheter i arbeid med dialogform i grupper og tilgang på ny pedagogisk metodikk.

Også prosesslederne har uttrykt stor grad av fornøydhetsgrad med programmet. Det er sannsynlig at frustrasjoner underveis og behov for flere konkrete hjelpemidler ved gjennomføringen, er noe underkommunisert i svarmaterialet.

På gruppenivå rapporteres det fra mange om bedre sosialt klima og samhold, bedret kommunikasjon på flere nivåer og større aksept og forståelse for andres synspunkter. Det er indikasjoner på at Trygg Oppvekst har ført til bedre forhold mellom foreldre og deres barn, mellom foreldre og skole og at nettverk mellom foreldre kan ha blitt styrket.

På systemnivå rapporteres det ofte om bedre klima generelt på skoler og om økt samarbeid internt og i forhold til eksterne samarbeidspartnere. Mange fremhever viktigheten av at fagmiljøer og enkelt personer har blitt tilført nye forståelsesformer og ny metodikk. Skoleledere melder om stor grad av fornøydhetsgrad med programmet.

Det er avdekket forskjeller mellom lokalmiljøer, men våre antagelser om å finne markante kjønns- og aldersforskjeller og forskjeller mellom by og land har ikke slått til. Det er derfor sannsynliggjort at Trygg Oppvekst har noenlunde lik virkning overfor ulike grupper unge og at programmet kan synes å være uavhengig av lokalsamfunnsform.

Livskvalitetsundersøkelsen viser at det er positive endringer særlig i forhold til fem av spørsmålene inn under dimensjonene forståelse/innsikt og følelser/psykisk velvære. Endringene er spredt over hele respondentgruppen uavhengig av skåringsnivå.

Intervjuer med deltakerne forteller om høy grad av trivsel og tilegnelse av nyttig innsikt og ferdigheter.

Evaluering av prosesslederopplæringen tyder på at denne delen har vært godt håndtert.

Intervjuer med prosessledere og konklusjonene fra erfaringskonferansene forteller om en rekke positive endringer som tilskrives programmet. Negative virkninger av Trygg Oppvekst er ikke rapportert.

Langt på vei har kursmanual, materiell og støttefunksjoner som veiledning, hjelp til kommuner under oppstart og løpende oppfølging fungert etter hensikten. Evalueringen avdekker hvor forbedringer kan finne sted.

Intervjuer og andre tilbakemeldinger fra foreldre forteller om en positiv holdning til programmet. Det samme er tilfelle med de skolelederne som har kommet til orde.

Kommunene har utviklet ulike modeller for organisering og analysert hva slags faktorer som er avgjørende for å lykkes med lokal gjennomføring. Økonomien har vært tilfredsstillende for alle deltakerne i prosjektperioden.

Nesten alle skoler fortsetter med Trygg Oppvekst på egenhånd uten direkte økonomisk støtte etter at prosjektet er over. En barneskole har oppgitt for små ressurser som årsak til ikke å videreføre programmet, en annen har satt programmet på vent et år av samme grunn og en ungdomsskole har stoppet sitt eget program i hovedsak fordi alle deres elever nå har fått det på barneskolen. De øvrige 10 skolene som har deltatt i prosjektet fortsetter med Trygg Oppvekst, noen med økt kapasitet.

Grunnene til dette er neppe at Trygg Oppvekst er noe enkelt og rimelig program. Tvert om, det er sammensatt, mangfoldig og ressurskrevende å gjennomføre. Hovedgrunnene synes å være at programmet har et innhold som dekker viktige behov i dagens samfunn, en velegnet arbeidsform, en gjennomarbeidet pedagogisk metodikk og en helhetlig oppbygging som passer til L-97.

Det er av stor viktighet at de involverte har gått gjennom en grundig opplæring i programmet. Dette gir felles forståelsesrammer som også er en forutsetning for at prosessledere kan jobbe sammen to og to og ofte også på tvers av profesjons- og etatsgrenser. Et flertall av de aktive prosesslederne har blitt inspirerende ildsjeler, programmet har ”tatt tak i dem”.

Organisatorisk fungerer Trygg Oppvekst best når programmet er godt integrert i den øvrige virksomheten. Dette er også den modellen som gir mest uavhengighet av eksterne midler i videre drift.

Ledere med visjoner og vilje til å satse er en viktig faktor. Uten deres aktive medvirkning, arbeider prosesslederne tungt. Det å være med i et prosjekt og være underlagt ekstern evaluering, kan i seg selv ha en positiv oppmerksomhetseffekt i forhold til gjennomføring og resultater.

Enda viktigere er det antakelig med gode samarbeidskanaler mellom skole, fagansvarlig instans og kompetansesenter. Dette har blitt håndtert gjennom erfaringskonferanser, vedlikehold av nettverk og veiledning underveis.

Prosjektet framstår også som et eksempel på kreativt og vellykket samarbeid mellom en rekke instanser. Kompetansesenter, organisasjon, høgskole og kommuner har arbeidet sammen for felles mål og gjort overveiende positive erfaringer. Dette er verdifullt i en tid da sektortenkning og særinteresser ofte er med på å stanse nytenkning og gjennomføring.

Den gjennomførte evalueringen gir grunnlag for følgende anbefalinger:

- Det prioriteres å videreføre og konsolidere Trygg Oppvekst i de kommunene som allerede er i gang i Oppland og Østfold.
- Samarbeidet mellom organisasjon, høyskole og kompetansesentra videreføres.
- Østnorsk kompetansesenter prioriterer økonomisk slik at det i fortsettelsen er mulig for kommuner å få støtte til utdanning av nye prosessledere, at det kan opprettholdes et nettverk mellom kommunene og gis noe veiledning til prosesslederne.
- Ekspansjon til nye kommuner bør skje i et tempo og et omfang som gjør at god kvalitet kan opprettholdes. Ved oppstart i kommuner utenfor region Øst, må det eksistere en støttefunksjon gjennom kompetansesenter eller instans med tilsvarende funksjon.
- De kommunene som er i gang med programmet og ikke allerede har gjort det, anbefales så raskt som mulig å utvikle integrerte modeller for den videre gjennomføringen. For nye kommuner bør dette være en betingelse for å få tilgang til opplæring av prosessledere og støttefunksjoner.
- Det legges vekt på systematisk samling av erfaringer. Dette gjelder i første omgang utprøving av et forsterket program for de med særlige behov, bruk av programmet i multikulturelle settinger og bruk av modellen i andre åpne eller institusjonsbaserte sammenhenger.
- Metodikk, manual og materiell videreutvikles fortløpende etter de erfaringer som gjøres. Den utviklede modellen for rollespill knyttes til programmet.
- Evaluering og forskning knyttet til programmet videreføres.

Kilder

- Antonovsky, Aron: "Hälsans mysterium", Bokförlaget Natur och Kultur 1991
- Berge, Torkil et.al. (red.): "Samtaler som forandrer: psykologisk teori i praksis", Fagbokforlaget 2003
- Bjerke, T og Svebak, S: "Psykologi for høgskolen", Ad Notam Gyldendal 1997
- Black, D., Hendriks, J. og Kaplan, T.: "At hjelpe børn igennem traume og sorg", Dansk Psykologisk forlag, 2004.
- Brumoen, Hallgeir: "Bygging av mestringstillit", Gyldendal Akademisk 2000.
- Creswell, John: "Research design : qualitative, quantitative, and mixed methods approaches", Sage Publ. 2003
- Dahl, Ulf: "Trygg Oppvekst", Kursmanual, Høgskolen i Østfold, 2. utg. 2002
- Edwards, Griffith: "Alcohol Policy and the Public Good", Oxford Medical Publ., 1994
- Evang, Anders: "Det vanskelige liv", Cappelen 1990
- Falk, Bernt: "Å være der du er", Fagbokforlaget 1999
- Fekjær, Hans Olav: "RUS", Gyldendal Akademisk 2004
- Goffman, Erving: "Stigma: Om afvigerens sociale identitet", Pensumstjenesten 2000
- Hansen, Frid A.: "Barn som lever med foreldres rusmisbruk, Ad Notam Gyldendal 1994
- Heap, Ken: "Gruppemetode for sosial- og helsearbeidere", Universitetsforlaget 1998
- Henriksen, Øystein: "Ikke som jeg gjør, men som jeg sier", Tano Aschehoug 2000
- Holder and Edwards: "Alcohol and Public Policy", Oxford University Press 1995
- Killen, Kari: "Barndommen varer i generasjoner", Kommuneforlaget 2000
- Klefbeck, J. og Ogden, T.: "Nettverk og økologi : problemløsende arbeid med barn og unge.", Universitetsforlaget 2003.
- Leira, Haldis Karen: "Det gode nærvær", Fagbokforlaget 2003
- Lundby, Geir: "Historier og terapi", Tano Aschehoug 1998
- Løken, Hedvig og Moen, Thor Arne "Rollespill som metode i Trygg Oppvekst, Lillehammer 2005
- Mead, GH og Vaage, S.: "Å ta andres perspektiv: grunnlaget for sosial identitet." Abstrakt Forlag 1998
- Mejlænder, Ulf-Arvid: "Veier til hverandre : livskvalitet, kommunikasjon, samspill " Orion 2001
- Mordal, Tove "Som man spør får man svar", Tano 1989
- Waal, H og Middelton, A. : "Narkotikaforebygging mot år 2000", Universitetsforlaget 1992
- Wilhelmsen, Britt Unni: "Rusforebyggende arbeid med ungdom", i Pedersen og Waal: "Rusmidler og veivalg", Cappelen Akademisk Forlag 1996
- www.forebygging.no
- www.tryggoppvekst.no

Vedlegg

1. Metode- og utvalgsbeskrivelse for intervjuer
2. Intervjuguider for intervjuer av
  - elever
  - prosessledere
  - skoleledere
  - foreldre
3. Føringer for loggbok
4. Evaluering av prosesslederopplæring, skjema
5. Livskvalitetsundersøkelse, skjema
6. Instruks for klassestyrer/prosessleder ved gjennomføring av livskvalitetsundersøkelse
7. Livskvalitetsundersøkelse, prosenttall og grafisk framstilling over spørsmål med signifikante endringer
8. Tall fra kommunene
9. Intervjuer – antall utsagn

Vedlegg 1

Metode- og utvalgsbeskrivelse for intervjuer Trygg Oppvekst

Informanter fra hver skole

Minimum 2 personer som har vært prosessledere (både lærere og andre yrkesgrupper hvis mulig)

1 leder/mellomleder (rektor, inspektør, sosiallærer eller klassestyrer)

3 elever – sammen eller hver for seg

2. navn på lista i tre grupper (eventuelt elev 2, 3 og 4 fra samme gruppe)

1 – 3 pårørende til noen av de elevene som har blitt intervjuet (tlf. eller direkte)

Introduksjon

- Hvem er du? (presenter deg)
- Hvorfor er du her? (evaluering/forskning på prosjekt Trygg Oppvekst)
- Hva vil du? (foreta noen enkle intervjuer, få svar på noen spørsmål om TO-erfaringer)
- Dette er anonymt (ingen skal kunne kjenne deg igjen etterpå)
- Hva som skjer med materialet (intervjuene skrives ut, analyseres og inngår som en del av forsknings/evalueringsrapport som lages ved Høgskolen i Østfold)
- Hvordan intervjuet foregår (lydbåndopptak, noen få enkel spørsmål hvor du får bruke dine egne ord om det du har opplevd. Her finnes ingen riktige eller gale svar.)
- Hvordan publisering/tilbakemelding skal skje (konferanser, skriftlig rapport)
- Hva du ikke kan love (at du har noen innvirkning på om TO fortsetter som før eller ikke, om det blir mer TO til neste år etc.).

Generelt

- Bruk litt tid på hverdagsprat før intervjuet, innledende kontaktetablering
- Finn egnet rom, skjermet mot lyd og innsyn hvis mulig
- Start hvert opptak med tilstrekkelig, men ikke avdekkbar indentifikasjon (mannlig/kvinnelig prosessleder, lærer eller annet, ved

barne/ungdomsskole i Østfold eller Oppland, ev. elever ved barneskole i Østfold eller Oppland, 2 jenter, 13 og 12 år, en gutt 13 år etc.)

- Intervju helst de unge sammen, de voksne hver for seg.
- Pårørende = pårørende til noen av de elvene man har intervjuet. (etter intervjuet med de unge, spør man om noen av deres pårørende har vært til stede på (noen av) foreldremøtene hvor TO har vært tema. Hvis så: om eleven synes det er greit og om de tror at noen av dem kunne være åpen for enn prat om sine erfaringer. Hvis så: få navn, tlf. nr., gunstig trefftidspunkt. Presiser at du ikke kommer til å fortelle noe om hva de unge har fortalt i sine intervjuer og at det ikke kommer til å bli gjort noen kobling mellom intervjuene)

Design og begrunnelse for utvalg ved intervjuing

Utvalget av informanter består av: prosessledere, elever, foreldre og ledere

Prosessledere og elever forutsettes å ha flest opplevelser knyttet til TO. Hovedvekt er derfor lagt på intervjuer med disse gruppene. Ledere og foreldre kan også ha gjort seg erfaringer og refleksjoner. Noen av disse vil også bli forsøkt intervjuet.

Målet er at det skal foregå intervjuer på alle skolene som er med i prosjektet.

Nord-Fron: 1 skole
Øyer: 1 skole
Gjøvik 1 skole

Sarpsborg: 3 skoler
Våler: 3 skoler
Hobøl: 4 skoler

Maksimalt antall intervjuer:

Prosessledere :	Min. 2 ved hver skole:	$13 \times 2 = 26$
Elever:	Min. 3 ved hver skole:	$13 \times 3 = 39$
Ledere:	1 ved hver skole:	13
Foreldre:	1 – 3 ved hver skole:	$13 \times 1 - 3 = 13 - 39$
<u>Sum intervjuer:</u>		<u>91 - 117</u>

Antallet er såpass stort at det neppe gjør noe om noe faller ut, bare det ikke skjer systematisk på noen av gruppene.

Prosessledere intervjues avhengig av hvem man får tak i når intervjueren tar kontakt. Det tilstrebes at man får intervjuet ulike fagpersoner i denne prosessen, altså både helsesøstere, barnevernsansatte, lærere og miljøassistenter.

Elever og foreldre forsøkes intervjuet etter tilfeldig utvalg. Det gjøres ved at intervjuer ber om å få en navneoversikt over deltakerne på TO-gruppene på hver skole. Fra tre grupper velges så det andre navnet på listen. Dersom dette ikke er mulig, velges navn nr. 2, 3 og 4 fra samme gruppe.

Foreldre/foresatte velges ut fra samme utvalgsriterium. Ved avslutning av elevintervjuene spør man om noen av elevenes foresatte har vært med på foreldremøte(r)/temamøte(r) om TO. Hvis så, spørres det om det er OK at man tar kontakt for en liten prat med disse og om man tror at de ville stille opp. Dersom det blir ja på begge disse spørsmålene, ber man om telefonnummer og antatt gunstig tidspunkt for en slik samtale. Disse intervjuene kan gjerne foregå pr. telefon.

Denne utvalgsprosedyren for elever og foreldre er valgt for å hindre vridning i utvalget. Lærere/prosessledere kjenner oftest elevene og deres foreldre. De kan ha sine favoritter, likes and dislikes som preger utvalget dersom de skulle foreslå hvem som kan intervjues.

Voksne intervjues normalt hver for seg. Elever intervjues helst sammen. Da har de muligheter for å støtte hverandre, hjelpe hverandre til å finne ord og navnsatte opplevelsene de har hatt sammen. Dette kan også dempe det gravalvoret og den stotringen og stammingen som fort kunne kommet til å prege situasjonen dersom eleven skulle møte en fremmed intervjuer alene.

De fleste skolene valgte å fortsette med TO også i 2004/05, og noen har utvidet kapasitet (utdannet flere prosessledere) og omfang (flere grupper/klasser med). To skoler trakk seg ut av prosjektet etter første gangs gjennomkjøring. Hvis det er mulig, bør det hentes inn data på begrunnelsen for disse valgene.

Vedlegg 2

Intervjuguider

Elever

- Hvordan opplevde du at det var å delta i Trygg Oppvekstgruppe?
- Hva husker du best?
- Hvis du skulle beskrive TO for noen som ikke vet hva det er, hva ville du si da?
- Har deltakelsen i TO gjort noe med deg? Skjedde det noe viktig?
- Har du forandret deg gjennom dette, har noe blitt annerledes?
- Har du savnet noen temaer, noe som også burde vært med?
- Var det noen temaer som var uinteressante eller ubehagelige, noe som ikke burde vært med?
- Hva tror du de andre som var med synes om TO?
- Annet?

Husk å spørre om det er OK at vi også prater litt med foreldre/pårørende om deres erfaringer.

Foreldre/pårørende

- Har du vært på foreldremøter hvor TO har vært presentert eller har vært tema? Antall ganger?
- Hvordan var det? Kan du beskrive ditt inntrykk av TO?
- Har du merket at barnet ditt har deltatt i TO? Hvis så: hvordan?
- Har noe endret seg som du tenker kan ha med TO å gjøre?
- Er dette noe skolen bør fortsette med eller kutte ut? Begrunnelse?
- Annet?

Husk å si fra om at intervjuet blir tatt opp på bånd hvis telefonintervju benyttes.

Prosessledere

- Hva synes du ut fra dine erfaringer om arbeidsformen i TO?
- Hva syns du om gruppene som arbeidsform og de pedagogiske prinsippene TO er bygd opp etter?
- Hva slags temaer gikk lett og hvilke var vanskeligere å få til?
- Hva slags inntrykk sitter du igjen med etter foreldresamlingene?
- Har du fått noen respons fra foreldre/pårørende under prosessen? I så fall hvilke?
- Hvordan vurderer du samspillet mellom deg og prosessleder(e) du har arbeidet sammen med?
- Hvordan vurderer du oppfølgingen du har fått som prosessleder underveis?
- Har du sett noen virkninger som du tilskriver TO når det gjelder:
  - enkeltelever?
  - klasser?
  - skolen forøvrig, miljø etc.?
- Har prosesslederfunksjonen gjort noe med deg som person?
- Har det noe for seg å fortsette med TO på din skole? Begrunnelse?
- Annet? (spesielle episoder, utfordringer, problemer etc.)

Ledere

- Det tekniske/praktiske rundt å inkludere TO-grupper i skolehverdagen, hvordan har det gått?
- Hvordan har økonomien vært i prøveperioden?
- Hvordan vurderer du samsvaret mellom innholdet i TO og skolens øvrige målsetninger?
- Har du fått tilbakemeldinger som indikerer at TO har hatt innvirkning på enkeltelever, grupper, foreldresamarbeid eller andre forhold i skolehverdagen? Hvordan? Eksempler?
- Har du gjort deg erfaringer som indikerer at TO har hatt innvirkning på f.eks. prosessledernes hverdag, andre ansatte, skolens helhetstenkning? Hvis så, hva har dette bestått i?
- Har det noe for seg å fortsette med TO på din skole? Begrunnelse?
- Annet?

Vedlegg 3

Føringer for bruk av loggbok

Følgende punkter brukes ved skrivning av loggbok etter gjennomført gruppesamling:

Bakgrunnsfaktorer

Sted, dato og gruppebetegnelse

Dagens tema

Hvem var tilstede?

Var det noe spesielt ved denne dagen eller ved situasjonen?

Framkom det noen reaksjoner eller kommentarer til forrige gruppesamling?

Fakta

Hva ble konkret gjort?

Hvilke eksempler/historier/hjelpemidler ble brukt?

Hvor langt kom man i forhold til planlagt aktivitet?

Ble det brukt vesentlig tid på andre temaer enn det som var planlagt?

Vurdering

Hvordan gikk dette?

- hvordan ble temaet møtt (interesse/likegyldighet/avvisning etc.)?
- hvordan gikk diskusjonen i gruppa?
- hvordan var arbeidsfordelingen mellom prosesslederne
- skjedde det noe spesielt?
- er det noe man bør huske på til neste samling eller neste gang man skal ha dette temaet?
- hadde noen av gruppedeltakerne behov for oppfølging i etterkant?
- hvordan hadde gruppedeltakerne det, hvordan var stemningen?
- hvordan hadde prosesslederne det?

Konklusjon

Helhetsinntrykket

Foreldremøter og andre viktige møter rapporteres også i loggbok. Så langt det er mulig, brukes punktene ovenfor også ved slike rapporteringer

Loggbok er en del av evalueringssystemet ved Prosjekt Trygg Oppvekst.

Loggbøker eller kopier av disse sendes Høgskolen i Østfold når gjennomført aktivitet er avsluttet eller etter avtale.

Vedlegg 4

Evaluering av prosesslederopplæring – skjema

VURDERINGSSKJEMA

Prosesslederopplæring Trygg Oppvekst

Kryss av for det svaret som du synes passer best med din vurdering:

Spm 1

Hvilke forventninger hadde du til dette forebyggingsprogrammet før det startet?

Svært store

Store

Middels

Små

Svært små

Kommentarer: _____

_____

_____

_____

Spm 2

Hvordan synes du innholdet i programmet har vært?

Svært godt

Godt

Middels

Dårlig

Svært dårlig

Kommentarer: _____

_____

_____

_____

Spm 3

Hvordan synes du undervisningen og innføringen i programmet har vært?

Svært god

God

Middels

Dårlig

Svært dårlig

Kommentarer: _____

_____

_____

_____

Spm 4

Hvordan synes du arbeidsplassen har lagt til rette for gjennomføring av opplæringen?

Svært bra

Bra

Middels

Dårlig

Svært dårlig

Kommentarer: _____

_____

_____

De følgende spørsmålene dreier seg om hvilken nytte du mener du har hatt av programmet på en del områder. Sett kryss på linjene ut fra din egen vurdering.

1 betyr liten eller ingen nytte, 10 betyr suverent, kunne ikke vært bedre.

Spm 5

Kunnskap om meg selv

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Spm 6

Kunnskaper om forebygging generelt

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Spm 7

Innsikt i de ulike temaene

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Spm. 8

Metodikk for gjennomføring av grupper

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Spm 9

Samarbeid med andre

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Spm. 10

Hvilket tema var det viktigste for deg?

Begrunn svaret.

Spm. 11

Var det noen tema du savnet?

Begrunn svaret.

Andre kommentarer:

Takk for innsatsen!

Vedlegg 5 **Livskvalitetsundersøkelse – skjema**

to

Sted .....

Dato .....

Prosessleder .....

Vi ber deg om å svare på noen spørsmål om hvordan du har det og hvordan du føler deg for tida.

Ingen skal vite hva nettopp du svarer. Skriv derfor ikke navnet ditt noe sted på skjemaet og sett deg slik at ingen ser hva du skriver.

Du svarer på hvert spørsmål ved å sett et kryss på en linje ut fra hvor enig du er i det som står der.

Du gir poeng fra 1 til 10, hvor 1 betyr at du ikke er enig i det hele tatt, mens 10 betyr at du er helt enig. Bruk hele skalaen ut fra det du mener er riktig for deg.

Den voksne som deler ut skjemaene, vil lese opp hvert spørsmål slik at det blir lettere å følge med. Tenk deg nøye om før du svarer slik at det blir så riktig som mulig.

Men først må du fylle ut her:

Jeg er: Gutt

Jente

Jeg er ____ år gammel.

1. Jeg har mange gode venner som jeg kan prate med. Ikke enig Helt enig
|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
2. Jeg kjenner meg trygg på vennene mine.
|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
3. Jeg snakker ofte med noen i familien min om ting jeg er opptatt av.
|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
4. Jeg krangler ofte med foreldrene mine.
|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
5. Jeg kjenner meg egentlig ganske trygg på meg selv.
|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
6. Jeg tør å snakke med andre om ting som er viktig for meg.
|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
7. Jeg skjønner lite av alt som skjer rundt meg og med meg.
|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
8. Jeg får ofte til ting jeg ønsker å gjøre.
|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
9. Jeg føler meg ofte ulykkelig og trist, litt "deppa".
|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
10. Jeg har ofte vondt i hodet eller magen
|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

11. Jeg har ofte problemer med å sove.

Ikke enig Helt enig

|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

12. Jeg er stadig redd eller engstelig.

|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

13. Jeg har lett for å skyldte på meg selv for ting som går galt.

|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

14. Jeg føler meg ofte ensom.

|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

15. Jeg går rundt og tenker på en masse som jeg føler meg alene om.

|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

16. Jeg føler meg ofte glad.

|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

17. Jeg er egentlig ganske fornøyd med livet mitt sånn som jeg har har det akkurat nå.

|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

18. Jeg er fornøyd med meg selv og det jeg står for.

|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

19. Jeg ser lyst på framtida.

|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

20. Dette var mange dumme spørsmål som det var vanskelig å svare på.

|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|

1   2   3   4   5   6   7   8   9   10

Vedlegg 6

Instruks for klassestyrer/prosesseder ved gjennomføring av livskvalitetsundersøkelse – brev

PROSJEKT TRYGG OPPVEKST – LIVSKVALITETSUNDERSØKELSE

I forbindelse med gjennomføringen av Trygg Oppvekst i kommunene Sarpsborg, Våler, Hobøl, Gjøvik, Øyer og Nord-Fron, vil det i henhold til inngått samarbeidsavtale bli samlet inn data til evalueringsformål.

Et element i denne innsamlingen er en enkel livskvalitetsundersøkelse.

Undersøkelsen har 20 spørsmål om hvordan de unge mener og føler at de har det i forhold til en del områder som kan måle trivsel og livskvalitet.

Undersøkelsen gjennomføres av prosesseder eller klassestyrer i samlet klasse før man starter med samtalegruppene. De samme spørsmålene vil så bli stilt igjen en stund etter at programmet er gjennomført, og kanskje også om igjen senere. Det interessante er jo selvfølgelig om det framkommer endringer over tid. Dersom det gjør det og disse avviker fra endringer som skjer hos en kontrollgruppe som ikke har gjennomgått Trygg Oppvekst, da begynner det hele å bli av stor praktisk og akademisk interesse.

Undersøkelsen samler bare inn data på gruppenivå. Det spørres ikke om personopplysninger som kan gjøre at enkeltindivider kan gjenkjennes. Personvernet er derfor tilfredsstillende ivaretatt. Hver enkelt kommune har inngått avtale med Østnorsk Kompetansesenter om gjennomføringen av Trygg Oppvekst. I dette ligger også en avtale om at evalueringsdata skal kunne innhentes. Du må selvfølgelig gjerne holde skolens ledelse orientert om hva slags aktiviteter som foregår i forhold til programmet, men separat godkjenning av skjemaet burde ikke være nødvendig.

Fortell klassen at de skal være med på en enkel kartlegging om hvordan de mener at de har det for tiden. Del ut skjemaene. Les instruksjonene på forsiden sammen med elevene. Forklar dem at du som lærer eller prosesseder ikke skal se svarene, det skal bare noen forskere ved en høgskole gjøre. Les deretter gjennom hvert enkelt spørsmål slik at alle forstår hva de svarer på og hvordan de skal krysse av. Sørg for at de har gode og skjermede svarbetingelser. Gi dem litt tid til å ta standpunkt og krysse av på hvert spørsmål.

Fyll ut de tre linjene øverst på forsiden på et ubrukt skjema og bruk det som omslag. Når skjemaene er samlet inn, legger du dem under klassens påsyn i den ferdig adresserte konvolutten og klistrer igjen. Så er det bare å få på passelig porto og sende den til meg – og dermed kan verdifulle data finne veien til egnet program i min computer.

Med hilsen
Ulf Dahl

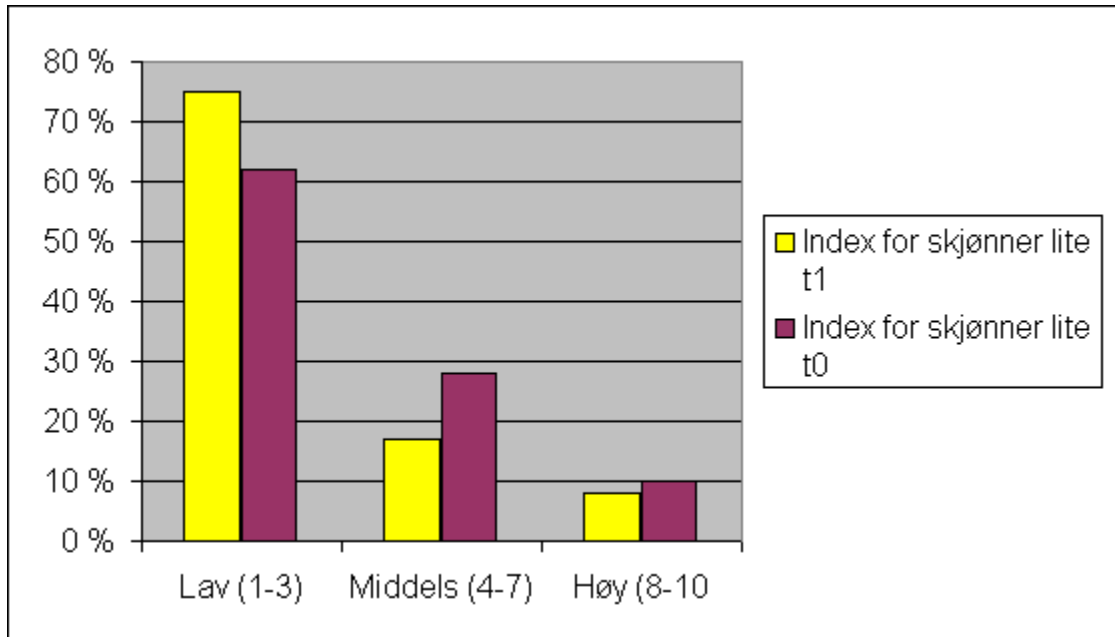

Vedlegg 7

Livskvalitetsundersøkelsen: tall og grafisk framstilling

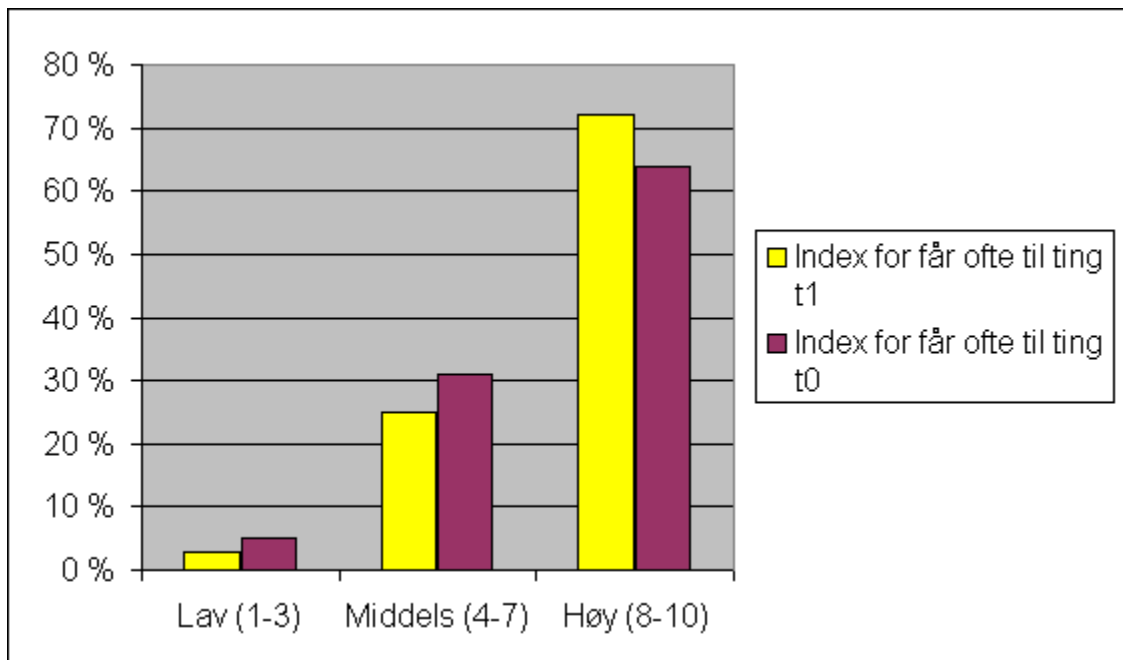
Index for "skjønner lite av det som skjer"

	t1	t0
Lav (1-3)	75 %	62 %
Middels (4-7)	17 %	28 %
Høy (8-10)	8 %	10 %

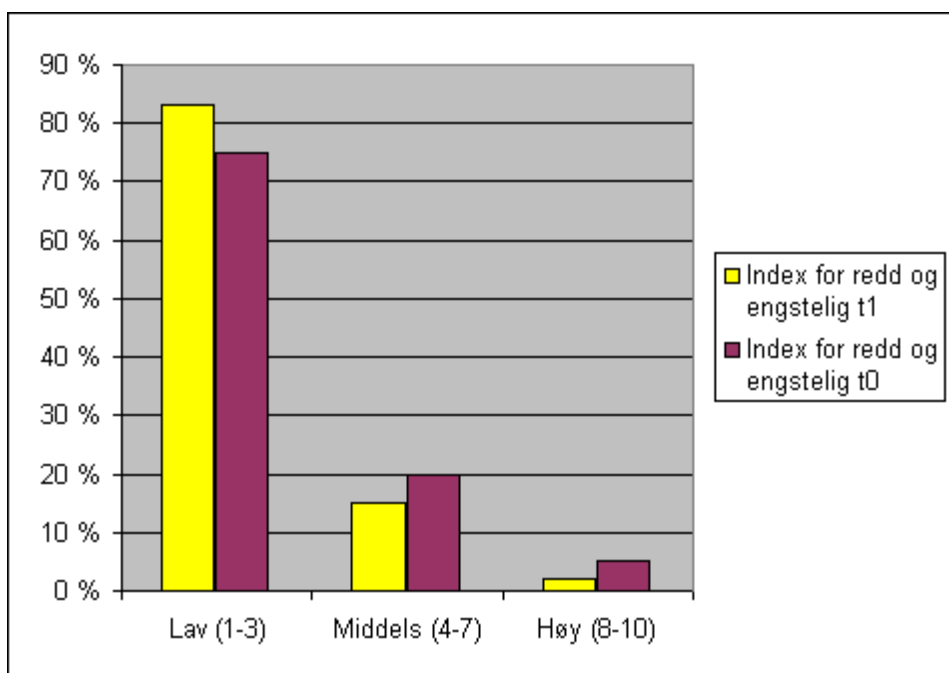
Index for "får ofte til ting jeg ønsker å gjøre"

	t1	t0
Lav (1-3)	3 %	5 %
Middels (4-7)	25 %	31 %
Høy (8-10)	72 %	64 %

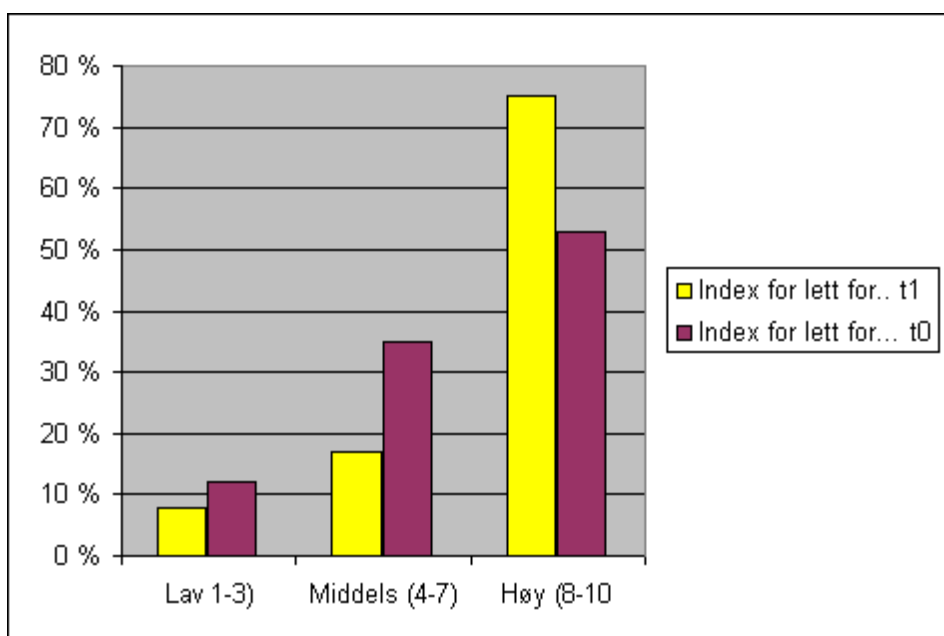
Index for redd og engstelig

	t1	t0
Lav (1-3)	83%	75%
Middels (4-7)	15%	20%
Høy (8-10)	2%	5%

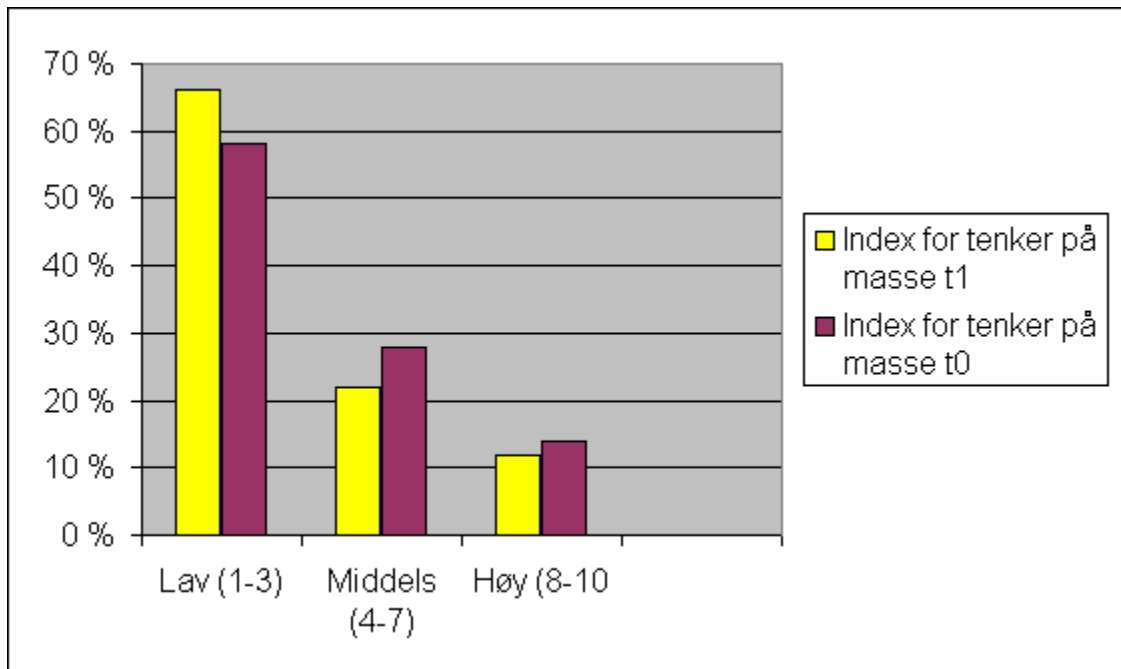
Index for "har lett for å skyldre på meg selv for ting som går galt"

	t1	t0
Lav 1-3)	8 %	12 %
Middels (4-7)	17 %	35 %
Høy (8-10)	75 %	53 %

Index for "tenker på masse som jeg føler meg alene om"

	t1	t0
Lav (1-3)	66 %	58 %
Middels (4-7)	22 %	28 %
Høy (8-10)	12 %	14 %

Vedlegg 8

Tall fra kommunene

	Antall deltakere i gruppene	Antall aktive prosessledere*
Hobøl	227	20**
Våler	167	6
<u>Sarpsborg</u>	<u>124</u>	<u>8</u>
<u>Sum Østfold</u>	<u>518</u>	<u>34</u>
Gjøvik	16	6
Nord-Fron	20	4
<u>Øyer</u>	<u>137</u>	<u>9***</u>
<u>Sum Oppland</u>	<u>173</u>	<u>19</u>
<u>Sum total</u>	<u>691</u>	<u>53</u>

* pr. september 2005

** I tillegg har Arnold Lexander deltatt i drift av grupper i Hobøl

*** Pluss hele kollegiet på ca 30 personer gjennom 3-dagers kurs

Vedlegg 9: Intervjuer - antall utsagn

Semistrukturerte intervjuer uten faste svarkategorier (vedlegg 2). Tallene referer til antall utsagn som lar seg rubrisere i hver kategori. Alle svar er kategorisert.

INTERVJUER LEDERE

Teknisk og praktisk gjennomføring

Problemfritt:	10
Noe problematisk:	1

Økonomi

Svært god, ikke trengt å tenke på:	9
Nok i oppstart, mindre etter hvert:	2
Belastet også skolens budsjett:	1

Samsvar mellom Trygg Oppvekst og skolens øvrige målsetninger

100 %	5
Bra, supplerer L-97	6

Tilbakemeldinger om virkninger

Positive elever og foreldre, fått hjelp	11
Positiv p-ledere, lærere, klasse miljø	7
Ikke fått noen, kommer ikke til meg	4

Innvirkning på skolehverdag og p-ledere

Positivt for p-ledere, økt kompetanse	6
For helhet, hele skolen	4
Nei, vet ikke, noe stress	3

Fortsette TO på din skole

Ja, videreføres, dette ønsker vi	8
Økonomi- og ressursavhengig	7
Nei, de får det på ungdomsskolen	1
Høyere alderstrinn/flere p-ledere	2

Annet

Fint at TO finnes, glad for å være med	6
Føler meg presset til å fortsette	1
Ideer, kunnskap og inspirasjon tilført	1

INTERVJUER ELEVER

Hvordan har du opplevd deltakelsen?

Gøy, fint	8
Fint å snakke, god kontakt	6
Lærte mye nytt	5
Kjedelig	2

Hva husker du best?

Forelskelse, seksualitet/samliv	3
Snakkingen, historiene, komm.	4
Forsvarsmekanismer	2
Annet	3
Savnet noe tema	

Nei: 10   Ja: 1 (det å være tenåring)

Noe som ikke burde vært med

Nei: 10   Ja: 0
Har du forandret deg gjennom deltakelse i Trygg oppvekst?

Nei:	1
Vet ikke:	3
Ja:	8

Hvordan forandret deg?

Bedre selvbilde, sterkere, tør mer	7
Lærte mye, forstår mer	5
Bedre kjent med andre	2

Hva tror du de andre som var med synes om TO?

Bra, fint, alle likte det	9
Gøy, moro, avkobling	7
Lærerikt, alle med	5
Har blitt snillere, mer åpne	2
Noen få syntes det var treigt	2

Hvis du skulle beskrive Trygg oppvekst for noen som ikke vet hva det er, hva ville du si da?

Prate med andre i grupper	8
Snakke om viktige ting, lære mye, utvikle deg, få hjelp hvis du trenger	13

INTERVJUER PROSESSLEDERE

Arbeidsformen i Trygg Oppvekst?

- **Veldig bra, meget fornøyd** **9**
- **God form, positivt, bra** **10**

- **Spennende, ny måte å jobbe på** 3
- **Ungene fornøyd, gleder seg, åpner seg stadig mer** 6
- **To p-ledere bra, må kjenne hverandre godt** 5
- **Krevende med forberedelser, øvelse gjør mester, må kjenne manualen, ressurskrevende** 5

Gruppe som arbeidsform og pedagogikken i Trygg Oppvekst

- **Grupper er en fin arbeidsform, manualen fungerer meget bra** 14
- **Ungene åpner seg, får snakket** 10
- **Gruppestørrelse problematiseres** 9
- **Stor forskjell på gruppene** 3

Temaene

- **Alle temaer var fine og aktuelle** 7
-

Lette områder:

- **Familie og venner** 8
- **Forelskelse og pubertet** 5
- **Rus** 5
- **Tanker og følelser** 3

Utfordrende/vanskelige områder

- **Forsvarsmekanismer** 10
- **Seksualitet og samliv** 6
- **Rus** 4

Generelt, fra flere:

Noen unger er for umodne, for unge for temaene seksualitet og samliv og rus.

Innholdet må bygges om.

Forsvarsmekanismer er vanskelig å vinkle, vanskelig å gjøre konkret.

Her trengs det praktiske oppgaver og trening

Foreldresamlingene

- **Positive og engasjerte foreldre** 21
- **Har ikke fulgt anbefalt form eller omfang på møtene** 6
- **Gruppene er svært ulike** 3
- **Ujevnt/lavt fremmøte** 3
- **Ikke lette å involvere** 3

Respons fra foreldre/pårørende

- **Positive tilbakemeldinger, veldig bra, ungene utvikler seg, gleder seg, dette har betydning** 22
- **Ingen respons, ikke + eller -** 8
- **Leker dere psykologer?** 1

Samspillet mellom prosesslederne

- **Veldig bra, helt topp, fint** 26
- **Personavhengig, kjemien må stemme** 5
- **For/etterarbeid er viktig, man må modne hverandre** 5

Oppfølging underveis

- **Godt fornøyd** 23
- **Mer oppfølging ønskes** 10
- **Negative erfaringer, kunne vært bedre** 3
- **Rollespillkurset helt topp, nytt løft, nyttig** 5

Virkninger som du mener kan tilskrives Trygg Oppvekst

- **Personutviklende** 18
- **Miljøutviklende** 5
- **Utløste positiv oppfølging** 4
- **Ingen registrerte virkninger, vanskelig å si** 10

P-lederfunksjonen gjort noe med deg som person?

- **Intellektuelt** 16
- **Personlig utvikling** 11
- **Nei, vanskelig å si, vet ikke** 3

Fortsette Trygg Oppvekst på din skole?

- **Ja, absolutt** 20
- **Nei, for ressurskrevende** 2